Biskop Jens Nielsöns
Reise fra Oslo til Fritzö
ved
P. Boucheron.

LIBRARY OF CONGRESS
1800

Til Cand. philos. H. H…

fra

Forfatte…

Herr Huitfeld anmodes om at befordre medfølgende Exemplar ~~til~~ ved forefaldende Leilighed til vor fælles Ven L. L. Daae

Deres forbundne

P. [illegible]

mange Tak for god og velvillig Assistance — deres Oplysninger om h. Firentius har jeg, som De vil se, taget nogle Ord til o…

Biskop til Oslo, Mag. Jens Nielssöns Itinerarium fra Oslo til Fritzö Aar 1593.

Tilligemed

hans Levnetsbeskrivelse

ved

P. Coucheron,
Adjunkt.

Aftryk af det kongl. norske Vidensk.s Selskabs Skrifter i det 19de Aarh.
4de Binds 2det Hefte.

Throndhjem. Trykt af T. A. Höeg.

1859.

Det Manuskript, som herved offentliggjöres, indeholder, som Titelen angiver, en Beskrivelse over en Reise, som Biskoppen i Oslo Mag. Jens Nielssön gjorde til Fritzö Gaard i Anledning af en Barnedaab hos Lehnsmanden over Brunlaug Lehn Peder Iverssön.

Forfatteren beskriver Reisen samvittighedsfuldt saa at sige Skridt for Skridt, saa man ved at fölge paa Landkartet med temmelig Sikkerhed kan angive, hvor Veien den Tid laa; han beskriver de Naturmærkværdigheder, som han paa sin Reise seer, beretter de Sagn og andre Mærkeligheder, som knytte sig til de Steder, han drager igjennem, kort man kan see, at Forfatteren er en Mand med levende Interesser og et aabent Øie for hvad der foregaaer om ham; og af den jævne, kunstlöse Fremstilling kan man vel ogsaa slutte, at han ikke har manglet Øvelse i at nedskrive sine Iagttagelser. Itinerariet giver en tro Beskrivelse af den Tids Maade at reise paa, en temmelig udförlig Beretning om Gildet paa Fritzö og beskriver overhovedet med en næsten smaalig Omstændelighed Alt, hvad der indtraf paa Reisen, Alt hvad Bispen sagde og gjorde: det giver derfor trods det ringe Indhold, som der unægtelig er i Manuskriptet, et ganske godt Indblik i den Tids private og selskabelige Liv. Det kan derfor vel ansees for at fortjene at offentliggjöres, saameget mere som man maa ansee for vigtigt ethvert Bidrag, som kan kaste noget Lys over den Tid, fra hvilken de historiske Kilder ere saa faae og tarvelige.

Manuskriptet opbevares i det kongl. norske Videnskabers-Selskabs Bibliothek (No. 354 in 4to) og bestaaer af 24 tætskrevne Kvartblade. Saavidt vides, findes ingen Kopi deraf; afdöde Overlærer ved Throndhjems Kathedralskole H. H. Müller har med megen Omhu og Nøiagtighed afskrevet det bogstavret; jeg deeltog i Confereringen og Gjennem-

synet af de förste Blade, men hans Sygdom og derpaa fölgende Död gjorde, at Arbeidet blev afbrudt. Efter Anmodning af Directionen for det kongl. norske Vidensk. Selskab har jeg fortsat Arbeidet, confereret den hele Afskrift med Originalen, tilföiet en Udsigt over Biskop Mag. Jens Nielssöns Liv og givet de nödvendige personalhistoriske Oplysninger om de i Texten forekommende Personer, hvilke desværre i flere Tilfælde ere blevne magre nok paa Grund af de til min Raadighed staaende Kilders Utilstrækkelighed.

Hvem Forfatteren er, kan ikke angives; han nævner sig sig ikke nogensteds selv og giver heller ikke noget Vink, hvoraf man kan drage nogen sikker Slutning, om hvem det er. Men det fremgaaer klart nok af den hele Beskrivelse, at Forfatteren maa have været med paa Reisen, ja vel endog have nedskrevet Störsteparten eller ialfald gjort udförlige Optegnelser paa selve Reisen. — I Begyndelsen af Manuskriptet angives ved Navn de Personer, hvoraf Bispens Reisefölge bestod, og man har saaledes Valget mellem En af dem. De vare foruden Bispen Mag. Jens Nielssön „den fremmede Studenter Peder Jörgenssen och Mattis Portz choralis og Bispens egen Dreng Oluf Börgerssen, item Ouden paa Canikegaarden.“ Disse to sidste synes at have været et Slags Tjenere, saa at Valget vel kommer til at dreie sig mellem Bispen selv og Mattis Portz; Peder Jörgenssön stod vel, som allerede Benævnelsen „den fremmede Studenter“ synes at hentyde paa, ikke i noget nærmere Forhold til Bispen, men var vel med tilfældigviis eller kanskee for Fornöielsens Skyld*). Bispen havde, som man kan see af det ved Nyerup givne Uddrag af hans „Tegnebog“ (i „Nyeste Samling af det kgl. norske Vidsk. Selskabs Stifter“ 1798, Side 55-60), for Vane at optegne paa sine Reiser, hvad han fandt mærkeligt i en eller anden Henseende; man finder i det omtalte Uddrag sagnhistoriske, antikvariske, historiske, botaniske,

---

*) Den her nævnte Oluf Börgersſön kunde dog muligviis være den Samme, som 1610 nævnes som Kapellan, 1614 som Succentor og Tolvpræst i Oslo, og formodentlig den Samme, som 1632-1640 var Præst i Urskoug (Efter Oslo Kapitelsböger). Benævnelsen „Bispens Dreng“ er ikke til Hinder; og saa Studenten Peder Jörgensſön benævnes senere i Manuskriptet saaledes.

zoologiske, mineralogiske o. s. v. Notitser; han var ret, hvad Langebek kalder ham „en lærd og curieux Mand“ *).

Mod at han selv har forfattet Itinerariet, kan indvendes, at det stedse taler om ham i 3die Person, medens han i „Tegnebogen“ stedse taler i 1ste Person. Men sammenligner man disse Reisenotitser med de nævnte Visitatsnotitser i Tegnebogen, vil det strax være En paafaldende, hvilken stor Lighed der er mellem dem i Tone og Indhold, og naar det dertil tages i Betragtning, hvor nöie Underretning Forfatteren har om Alt, hvad Bispen foretog sig, er det maaskee ingen urimelig Gjætning — for mere udgiver jeg det ikke —, at Mattis Portz, der vel var Bispens egen choralis**), har fulgt med paa denne Reise, som et Slags Amanuensis, og at han har forfattet Reisebeskrivelsen under Bispens Veiledning og Opsyn. Om denne Mattis Portz vides forresten ikke Stort; han kan paa denne Tid ikke have været nogen ganske ung Mand, da han 25 Septbr. 1596 nævnes som Kapellan paa Tunom (i Viken?) og anbefales i et kgl. Brev til Bispen til bedre Kald (Norske Tegnelser for 1596), og ifölge Ordinationsprotokollen (i Rigsarkivet) har Matthias Porssius 31 Juli 1605 aflagt Ed som Sognepræst til Sigdal. — Spörgsmaalet om hvem Forfatteren er, faaer da staae derhen uafgjort; Saameget kan dog ansees for vist, at Itinerariet paa en fjernere eller nærmere Maade skylder Bispen sin Tilværelse ***).

Om Biskop Mag. Jens Nielssön findes en Deel trykte Underretninger, men spredte paa mange forskjellige Steder; jeg har bestræbt mig for at samle og sammenstille, hvad jeg har kunnet finde om ham saavel i trykte som utrykte Kilder. Angaaende Behandlingen af dette Stof maa jeg paa Forhaand bemærke, at Fremstillingen maaskee er bleven noget ujævn, da jeg har anseet det for bedst at dvæle ved de Efterretninger, som ere hentede af utrykte Kilder, hovedsagelig Dokumen-

*) Danske Magazin 1, 25.

**) Om Choralis se senere.

***) Jeg kan dog ikke undlade at tilföie, at Haandskriften i Itinerariet er paafaldende lig en egenhændig Antegnelse af Mag. Iens paa et Dokument, der findes i Rigsarkivet.

ter i Rigsarkivet, med noget större Udförlighed, end ved hvad der allerede er trykt.

I sin „Tegnebog" angiver han selv Hovedmomenterne i sit Liv. Han er föd 1538 i Oslo; hans Fader Niels Jörgenssön Frendessön, dansk af Födsel, var „Skipper og Styrmand", og hans Moder var Hilleborg Ionsdatter, norsk af Födsel.

Justitsraad m. M. Hammer beretter i sine genealogiske Optegnelser*) (der opbevares i det kgl. norske Vidsk. Selskabs Bibliothek), at han hörte til en gammel Familie Hak, hvis Stamtræ han begynder med en russisk Greve Hakkil, der var Fader til Sverke Hak, Konge i Sverige 1138 o. s. v., og fra disse skulde da nedstamme en Hr. Niels Hak, dansk Rigsraad † 1524, hvis Sönnesön vor Biskop skulde være. Men som anfört angiver Mag. Iens selv sin Bedstefaders Navn at have været Jörgen; hvorledes det altsaa forholder sig med denne hans Genealogi hos Hammer, kan ikke afgjöres; höist tvivlsom er den ialfald. Aar 1549 döde hans Fader, og Aaret efter reiste hans Moder ned til Danmark med ham og satte ham först i Kjöbenhavns og siden i Roskilde Skole, men et Aars Tid efter vendte han tilbage til Oslo. Kort Tid efter (1554) drog han atter ned til Kjöbenhavn, hvor han fuldendte sin Skoledannelse. Efter et kort Ophold ved Universitetet blev han Hörer ved Oslo Kathedralskole 1558, men frasagde sig efter eet, eller som Pontoppidan beretter to Aars Forlöb denne Post for at drage ned til Kjöbenhavn igjen og fortsætte sine Studier. I Febr. 1562 tog han Baccalaureusgraden, og Aaret efter, 1563, blev han Rektor ved Kathedralskolen i Oslo. Om Grundene til alle disse Flytninger frem og tilbage mellem Oslo og Kjöbenhavn berettes Intet; Hammer siger, at han ved Forældrenes Död befandt sig i smaae Kaar, og at han i Danmark havde nogle Paarörende, som understöttede ham; ogsaa Pontoppidan (Annaler III, 191) beretter

*) Og sandsynligviis efter ham Gjessing (Jubellærere II, 1, 89 og II, 2, 320). I Schönnings Exemplar af Pontoppidans Annaler er efter „Janus Nicolai" tilskrevet „cognomine Sass", hvilket ogsaa findes i et Exemplar, der har tilhört Biskop Harbo med den tilföiede Bemærkning: „so wird er genannt in Petr. Hegelundii Calend. Msto."

det Samme, dog kun som en Formodning; ere disse Efterretninger paalidelige, kan Sagen maaskee forklares deraf. Medens han studerede til Baccalaureusgraden, fik han et Vikarie i Marie Kirken i Oslo, „dog saa", heder det, „at naar han ikke studerer hos noget Universitet, da skal han residere og boe hos Oslo Domkirke og gjöre deraf slig Tynge og Besværing baade inden Kirken og uden, som andre residerende Vikarier gjøre der sammesteds" o. s. v. Brevet er udfærdiget Frederiksborg 25 April 1561 (Norske Registranter 2, 682). Aaret efter at han var udnævnt til Rektor, giftede han sig med en Datter af Mag. Frants Berg, Biskop i Oslo og Hammer Stift; hun kaldes snart Margaretha, snart Magdalena; maaskee Margaretha er det rette Navn, da hun vel var opkaldt efter sin Bedstemoder Margaretha Grött (Pont. Annaler III, 189). I Aaret 1571 drog Iens Nielssön atter ned til Kjöbenhavn, hvortil han vel var sat istand derved, at han Aaret forud var bleven forlenet med et Kannikedömme ved kgl. Brev af Nykjöping 27 October 1570 (Norske Registr. 2, 940). Under Opholdet i Kjöbenhavn tog han den 18 Septbr. Magistergraden. Hans Svigerfader, den gamle Mag. Frants Berg, var nu bleven saa svag og affældig, at han trængte til en Medhjælper, som kunde foretage de besværligste Visitationsreiser og forresten hjælpe ham i Embedets Bestyrelse; han henvendte sig i den Anledning til Kongen, og der udstedtes et Brev til Kapitlet i Oslo, saalydende (Norske Registr. 3, 25):

Brev til Kapitel udi Oslo og Hammer Domkirker, at de samtligen skulle udvælge og tilnævne en gudfrygtig lærd Mand, som M. Frants Berg, Superintendent udi forne Stifter, kunde hjælpe udi hans Befaling at visitere Kirkerne udi samme Stifter ut seqv.

Vi Friderich hilse Eder, os elskelig, hæderlig Kapitel udi Oslo og Hammer Domkirker med Gud og vor Naade; vider, at os elskelig, hæderlig og höilærd Mand Mester Frantz Berg, Superintendent udi forne Oslo og Hammer Stifter, haver underdanigst ladet give os tilkjende, hvorledes han for hans Alderdom og Skröbelighed nu længer alene og uden en Medhjælper ikke kan paa hans Embeds Vegne forestaae forne tvende Stigter, og derfor begjæret, at hannem maatte tilforordnes en god, forstandig, lærd Mand

som hannem kunde hjælpe Kirkerne udi Stigterne at visitere, og udi andre Maade hans Superintendents Befaling at fuldföre og udrette, da paa det at udi saa Maade Intet udi Religionens Sager skulle blive forsömmet, men at Alting udi forne Stigter saa meget des bedre og med större Flid kunde bestilles, bede vi Eder og byde, at I med det Allerförste paa beleilig Tid Eder forsamler, tagendes til Eder nogre af de lærdeste og forstandigste Præstemænd udi begge Stigterne og med dennem grangiveligen og med al som störste Flid denne Leilighed overveier og siden med forne Mester Frantz Bergs Bevillinge og Samtykke udvælger og tilnævner en god, gudfrygtig, lærd og forstandig Mand, som duelig og bekvem er at hjælpe forne Mester Frantz Berg udi hans Befalinge og at visitere de Kirker udi forne Oslo og Hammer Stifter, som længst fra Handen ere beliggende, og i andre Maade hjælpe og fordre de Religions Sager, som forne Mester Frantz Berg er befalet, dog skal han uden forne Mester Frantz's Befalinge og Samtykke aldeles Intet ordinere eller skikke udi nogen Religions Sager; og naar I samme Person udvalgt haver, at I da det skriftligen lader os formelde; siden ville vi med vort Brev hannem befale samme Bestillinge at skulle antage sig lade være befalet og derudi lade sig bruge (sic). Hermed skeer vor Villig og alvorlige Meninge.

Act. Frederiksborg 29de April 1572.

Til denne Post udvalgte Kapitlet eenstemmig Mag. Jens Nielssön, og der udgik derfor en Skrivelse til ham, hvori han udnævntes til Biskop Mag. Frants Bergs Medhjælper og Efterfölger (Norske Registranter 3, 73):

Mester Jens Nielssen fik Brev at skulle være Superintendent efter Mester Frantz Bergers Död, liudende som efterfölger:

Vi Frederik den 2den gjöre Alle vitterligt, at efterdi os elskelig, hæderlig og höilærd Mand Mester Frantz Berger, Superintendent udi Oslo og Hammer Stigt, nogen Tid siden forleden haver sig beklaget for os, at han for hans Alderdom og Skröbeligheds Skyld nu fast ikke mere gider eller kan alene visitere der udi Stigterne, prædike eller i andre Maade fuldgjöre hans Superintendents Befaling og Embede, som af hannem ud-

kræves, hvorfore han underdanigst af os haver været begjærendes at mue tiltage sig en god, from, gudfrygtig Mand udi Lærdom og Levnet, som kunde være hans Medhjælpere og hannem bistandig i samme Befaling, baade at visitere og i andre Superintendentens Bestillinger, og vi den Tid have tilskrevet hæderlig Kapitel udi for^{ne} Domkirker, at de skulle udvælge en deres Medbroder i Kapitel skikkelig og bekvem udi Levnet og Lærdom, som kunde være for^{ne} Mester Frantz's Medhjælper og Successor udi samme Kald og Embede efter hans Död, da efterdi for^{ne} Kapitel udi Oslo og Hammer nu eendrægteligen haver udvalgt os elskelig, hæderlig og höilærd Mand Mester Jens Nielssen, Kannik der sammesteds, og hannem kjendt duelig til samme Befaling, have vi af vor synderlige Gunst og Naade, paa det Intet derover udi for^{ne} Oslo og Hammer Stigt med Religionen skulde blive forsömmet, men Altingest kunde gaae des bedre og ligeligere til, bevilget, samtykt og stadfæst, og nu med dette vort aabne Brev bevilge, samtykke og stadfæste for^{ne} Mester Jens Nielssen at skulle være for^{ne} Mester Frantz's Medhjælper udi Religionen og andre Superintendentens Bestillinger og efter Mester Frantz's Död, eller naar han hannem samme Kald godvilligen uptræder, og ikke længer gider forestaae, da at være og skulle blive Superintendent udi for^{ne} Stigter, og skal for^{ne} Mester Jens Nielssen det Kald troligen og med al Flid forestaae, og tit og ofte, naar Behov gjöres, visitere Kirkerne udi begge Stigter og forfare, hvad Bröst paa Færde er, og naar for^{ne} Mester Frantz Berger döer og afgaaer, skal han os besöge og gjöre sin Ed. Siden ville vi give hannem vort Brev derpaa. Bedendes og biudendes menige Provster og Præster i for^{ne} Stigter, at I paa vore Vegne udi tilbörlige Sager ere hannem hörige og liudige. Sammeledes befale vi vore Lehnsmænd og menige Ridderskab af Adelen der udi begge for^{ne} Stigter, at I ere hannem bistandige og udi samme Befaling beskytter, beskjærmer og handthaver.

Dat. Frederiksborg 14 Februarij Anno 1574..

Mellem Aarene 1574 og 1580 har nu Mag. Iens flittig visiteret i sit store og vidløftige Stift og har paa disse Visitatsreiser, som det lader til, ved Siden af sine embedsmæssige Optegnelser fört en privat

Dagbog; denne sidste er det, som opbevares paa det kongelige Bibliothek i Kjöbenhavn, og hvoraf Nyerup har givet de omtalte Uddrag; den „Visitatsbog" eller „liber visitationis", som han der (Side 55 og 58) omtaler, er altsaa den embedsmæssige Protokol. — I de sidste Tider havde nok Visitationen været sjælden nok i de fjernere Distrikter; saaledes heder det om Tønset Præstegjeld: „Fra den Tid at Biskop Gaute*) visiterede i det Gjæld Tönneseter, som er mere end 100 Aar siden, haver herindtil ikke nogen Biskop der visiteret". Som Grund angives, at man ikke var paa det Rene, om det hörte til Throndhjems eller Oslo og Hammer Stift. Munch i sin Beskrivelse over Norge i Middelalderen sætter ogsaa Sagen tvivlsom: „Kvikne, Vingelen og Tönset synes", siger han, „at have hört under Nidaros" (Side 180), hvilket bestyrkes ved en Indskrift, Biskop Iens fandt der, om at Kirken 1211 var indviet „a Therrichio archiepiscopo" (Thorer Gudmündssön 1205-1214). I Stiftsbogen af 1575 regnes det dog til Oslo og Hammer Stifter, og der findes ogsaa en Embedsforpligtelse fra en Kapellan i Gjældet indgivet til Biskoppen i Oslo strax efter Mag. Iens's Tid.

Paa Mödet i Skien 1576, hvor Striden mellem Geistligheden og Almuen om Tienden blev afgjort, var det vel Mag. Iens, som mödte (Se Pontopp. Ann. III, 458 og Theol. Tidssk. 2, 206); thi faae Aar efter, 1580, resignerede Mag. Frants Berg**), og Mag. Iens drog samme Aar, efterat have visiteret Viken, ned til Danmark. Den gamle Biskop skrev i den Anledning et Brev til en af sine formaaende kjöbenhavnske Venner, hvoraf et rigtignok höist utydelig skrevet Concept endnu haves i Rigsarkivet blandt en Samling af sammenheftede Breve, der for störste

*) Erkebiskop Gaute Ivarssön 1474-1510.

**) Pontopp. III, 191 siger, at Resignationen foregik 29 Juli, men det maa beroe paa en Feiltagelse; allerede i Juni Maaned var Mag. Iens i Danmark. Mag. Frants Berg levede endnu mange Aar, efter at han havde resigneret; han döde 2 Novbr. 1591 i en höi Alder. Mag. Iens siger „at han var henved 90 Aar efter hans egen Beretning. Somme er i den Mening, at han var vel 100 Aar gammel"; ja Pontoppidan beretter om, at en Tavle, der har hængt i Christiania Kirke, endog har gjort ham til 121 Aar gammel; men er N. M. Peterssens Angivelse, (i Bidrag til den danske Litt. Hist. 2, 50) at han er födt 1513, paalidelig, bliver han ikke engang 80 Aar.

Delen ere fra Biskop Iens Nielssöns Tid; jeg kommer oftere til senere hen at anföre dem, og det vil da for Kortheds Skyld skee under Titelen: „Bispestolens Breve“. Hvem denne „sönderlig gode Ven“ er, til hvem han skriver, angiver han ikke; han titulerer ham „reverende domine doctor“, og man kan maaskee gjætte paa Biskoppen i Sjælland Dr. Povel Madssön. „Jeg har“, siger han, „udi lang Tid, som er tolf og tyve Aar, udi disse tvende Stigter, arbeidet udi Superintendents Embede og Bestilling“, men formedelst Alderdom og Skröbelighed „haver jeg nu med fuldberaadt Hug opladt Magistro genero meo samme mit Superintendentsembede, om det skee kan med kgl. Maj.s Villig og Samtykke, efter[som] kong. Maj.s Brev formelder, naar jeg ikke længer gider, og jeg hannem samme mit Superintendentsembede opsigendes vorder, da skal han præsentere sig kongl. Majestæt, at han hannem confirmerer og stadfæster. Saa er han nu paa sin rette Reise neder til Kongen derom, om hans kgl. Majestæt hannem derudi samtykke og confirmere vil; dog at jeg min Livstid maa nyde en Part af samme Besolding, eftersom vi det imellem os sjelver gjort haver, at I mig (sic) gode domine doctor her udi ville hjælpe til, at det kan gange for sig, eftersom vi det imellem os med den gode Mands, Ludvig Muncks Raad besluttet og samtykt haver. Haver han Stadtholderens og min Skrivelse til kongl. Maj. med sig derom“. (Bispst. Breve 31, b; det er skrevet sandsynligviis med Mag. Frants's egen Haand paa Bagsiden af Konceptet til en Formaningsskrivelse fra ham til Præsterne, som senere vil anföres). — Man finder ikke, at Sagen har mödt nogen Hindring; i Begyndelsen af Juni Maaned 1580 blev Mag. Jens viet til Biskop over Oslo og Hammer Stifter af Sjællands Biskop Dr. Povel Madssön i Frue Kirke i Kjøbenhavn. Derpaa gjorde han en Reise gjennem Sjælland og Fyen over til Jylland, var fra 11te-17de Juni i Kolding, hvor Kongen den Tid opholdt sig, prædikede den 20de Juni i Ribe Kirke og vendte saa over Kjöbenhavn tilbage til Norge. Under Opholdet i Kolding har han noteret i sin Tegnebog: „expedita sunt negotia apud regem; litteræ regiæ acceptæ duodecim“. Blandt disse var et Brev til Adelen og Ridderskabet i Oslo og Hammer Stift saalydende:

„Menige Adel og Ridderskab udi Norge udi Oslo og Hammer

Stigt finge kgl. Maj.s aabne Brev at være Mester Iens Nielssen behjælpelige udi de Sager, hans Embede anrörendes ere, ut sequitur.

Vi Frederik den Anden hilse Eder alle vore kjære troe Undersaatter, menige Adel og Ridderskab, saa og Fogeder og Lehnsmænd, som bygge og boe over al Oslo og Hammer Stigte udi vort Rige Norge, kjærligen med Gud og vor Naade. Vider, at eftersom os elskelig, hæderlig og höilærd Mand Mester Iens Nielssen er nu retteligen udvalgt og kaldet til Superintendent at være der udi Oslo og Hammer Stigte efter os elskelig Mester Frantz Berger, som samme Superintendents Befaling for hans Alderdom og Skröbelighed nu haver resigneret og afstaaet, og han nu haver gjort os hans Ed samme sit Embede og Kald troligen og retteligen af hans yderste og höieste Magt og Formue at skulle forestaae, da hvis som forne Mester Iens Nielssen nogen Eders Hjælp og Bistand Behov haver udi de Sager, hans Embede anrörendes er, Bede vi Eder Alle og Hver særdeles biude og befale, at I forne Mester Iens Nielssen paa vore Vegne derudinden er bistandige og hannem derhos for Overvold og Uret handthaver og beskjærmer, ladendes det ingenlunde. Actum Koldinghuus den 13de Juni Aar 1580." (Norske Registranter 4, 728).

I norske Registranter findes indförte Störsteparten af de Breve, som Mag. Iens modtog den 13de Juni; to af dem anordne, hvorledes der skulde forholdes med Embedsindtægterne. Den afgaaende Biskop, Mag. Frants skulde have Halvparten af den aarlige Besolding, der udbetaltes af Lehnsmanden paa Akershuus Slot*), samt hvad der var ham personlig bevilget; hvorimod den anden Halvpart af den aarlige Besolding samt alle Indtægter, der hörte til Kaldet og Embedet, skulde oppebæres af Superintendenten Mag. Iens. Brevene lyde som fölger:

Mester Frants Bergis fik Brev paa Halvparten af Superintendentens Underholdning ut sequ.

---

*) Christian den 3die havde bestemt, at Mag. Frants Berg aarlig skulde have udbetalt 300 Daler af Lehnsmanden paa Akershuus; derpaa gives kongelig Bekræftelse af Frederik 2den i et Brev, dateret Frederiksborg 12 Mai 1575 (Norske Registr. 3, 120). Denne Besolding findes opfört blandt Udgiftsposterne i Lehnsregnskaberne for Akershuus for 1557 og 1560 (Norske Saml. 1, 177 og 196).

Vi Frederik gjöre Alle vitterligt, at eftersom os elskelig og höilærd Mand Mag. Frants Berg, som til des haver været Superintendent udi Oslo og Hammer Stigt udi vort Rige Norge, nogen Tid siden forleden haver beklaget sig ikke at kunne for Alderdom og Skröbeligheds Skyld samme Kald længer alene med Visitats, Prædiken og udi andre Maade forestaae, hvorfor hannem paa den Tid af samme Aarsage haver været bevilget og samtykt os elskelig, hæderlig og höilærd Mand Mester Iens Nielssen til en Medhjælpere udi samme hans Kald og Embede, paa det udi forne Stigt aldeles Intet med Religionen skulde blive forsömmet, Men at Altingest maatte der gange des bedre og ligeligere til, med denne Besked, at naar forne Mester Frants Bergis döde og afginge eller samme Superintendents Kald og Embede vilde godvilligen oplade til forne Mester Iens Nielssen og ikke længer gad det forestandet, skulde han udi forne Stigter egen (sic) være og blive en Superintendent, da efterdi forne Mester Frants Bergis nu haver godvilligen afstaaet forne Kald og det til forne Mester Iens Nielssen opdraget og resigneret efter den Bevilninge dennem selv derom mellem gangen er, og paa det forne Mester Frants Bergis maa ligevel udi hans Livstid med en tilbörlig Underholdning være forsörget, have vi af vor synderlig Gunst og Naade bevilget, samtykt og tilladt og nu med dette vort aabne Brev bevilge, samtykke og tillade, at forne Mester Frants Bergis maa og skal aarligen bekomme og lade opbære Halvdelen af den aarlige Besolding, som forordnet er til Superintendentens Underholdning af vort Slot Akershuus aarligen at skulle gives, som er iijct Daler, hvoraf forne Mester Frants aarligen skal lade oppebære og annamme Halvdelen og den have, nyde, bruge og beholde udi hans Livstid og saalænge han lever, foruden hvis hannem eller for hans Person er foreskreven og ikke ligger til Kaldet, men naar han död og afgangen er, skal al den Rente, som Superintendenten til hans Underholdning er tillagt, udi de eller andre Maade strax ubehindret fölge forne Mester Iens Nielssen, og han den fremdeles at skulle nyde og beholde, saalænge han er udi samme Superintendents Befalning. Cum inhibitione solita.

Actum Coldingæ 13de Juni 1580.

(Norske Registr. 3, 294.)

Det andet Brev lyder:

Superintendenten udi Oslo Stigt fik Brev paa hvis Avlsgaarde og Enge, som ligger til hans Kald og Embede.

Vi Frederik gjöre Alle vitterligt, efterat hvis Breve, som Superintendenten udi Oslo af fremfarne Konninger og os selv var given paa hvis Avlsgaarde og Enge til hans Kald og Embede er tillagt, saavelsom andre Kapitels Breve sammesteds udi sidst forleden svenske Feide af Rigens Fiender skal være forkommen, da have vi nu naadigst samtykt og stadfæst og med dette vort aabne Brev samtykke og stadfæste, at hvis Avlsgaarde og Enge, som Superintendenten udi Oslo haver havt og endnu haver paa sit Embeds Vegne udi rolig Brug og Besiddelse, maa og skal altid herefter fölge og blive til Superintendenten udi forne Oslo Stigt, som nu er eller her efter kommendes vorder. Cum inhibitione solita.

Act. Coldingæ 13de Juni Anno 1580.

(Norske Registr. 3, 295.)

I et Brev af samme Dag fik han et Kannikedömme ved Hamar Domkirke, som Slotsprædikanten paa Akershuus, Hr. Hans Söffrenssön overdrog ham*). Men uagtet han saaledes foruden sin visse Lönning har havt Kaldsindtægterne og dertil flere Præbender, har han dog fundet Indtægterne for knappe og ansögt om en Forögelse; han klager over, at han saalænge den afgangne Biskop lever, og han kun har det Halve af Besoldningen, „dermed ikke kan tilkomme til sit Huses Ophold", og Kongen bevilger ham derfor een Daler af hver Kirke i Stiftet, som han visiterer, saalænge den gamle Biskop lever, eller indtil derom fattes anden Bestemmelse. (Brevet er dateret Silkeborg 11te Aug. 1589. Norske Registr. 2, 540). Den gamle Biskop döde, som nævnt, i 1591, men Mag. Iens beholdt Daleren endnu nogle Aar, til 1595; da udgik der et kongl. Brev, hvorved han mistede den; Brevet lyder:

Axel Gyldenstjerne og Hannibal Gyldenstjerne finge Breve, samtligen Bispen udi Oslo anrørendes ut seqv.

---

*) Denne Sidste fik til Gjengjeld fölgende 16de Juni Exspectansbrev paa det förste ledige Kanoni i Oslo og Hamar Stift. Han fik ogsaa et den 17de August 1583. (Norske Registranter 3, 401.)

Christianus 4. Vor synderlig Gunst tilforn. Vider, at efterat vi kommer udi Forfaring, hvorledes vor kjære Hr. Fader, salig og höilovlig Hukommelse, nogen Tid siden forleden naadigst haver bevilget os elskelig, hæderlig og höilærd Mand M. Iens Nilssen, Superintendent udi Oslo Stigt, til hans Besolding og Underholdning en Daler af hver Hovedkirke over al forne Oslo Stigt, som han visiterer, imeden den forrige Biskop levede, eller og hans Maj. anderledes derom lader tilsige, og efterdi vi forfarer, at forne M. Iens Nilssen dog derforuden rigelig nok er forsörget med Underholdning for hans Bestilling baade med Kanonikater, Præbender og udi andre Maader, foruden hvis som med Rette ligger til Superintendentens Underholdning, en Part Kirkerne ere og selv nödtörftige og have forne Penge vel udi Behov, da bede vi Eder og ville, at I lade gjöre den Forordning der udi Stigtet og over al Akershuus Læn, at forne Daler af hver forne Hovedkirke herefter af Kirkeværgerne opbæres Kirkerne til Bedste og föres Kirkerne til Regnskab, og tilsige forne M. Iens Nilssen, at han sig dermed herefter aldeles Intet skal befatte. Dermed o. s. v. Act. Hafniæ 4 Martii 1595. (Norske Tegnelser for 1595)*).

---

*) I et Brev af samme Dag (13de Juni 1580) fritages Kapitelet og de Geistlige i Oslo for Landsknegt-Hold og anden Byes Tynge; et andet Brev indeholder Befaling til Kapitlet i Oslo, at det skulde besörge Udskrifter af „den röde Bog“ til Præsterne i Stiftet, da de Breve og Registre, hvormed de skulde forsvare Præstebolig, Indkomster og Kirkernes Gods, vare forkomne i den svenske Feide (Norske Registr. 3, 293; begge Breve findes (temmelig feilfuldt) aftrykte i Sandvigs Samlinger til den danske Historie II, 206 - 8). Et af Brevene angaaer Bispegaarden. Allerede 1572 heder det i et Brev til Povel Hvitfeldt (Norske Reg. 4, 577), at Bispegaarden er afbrændt, saa at Bispen ingen Bopæl har, og at han derfor snarest mulig skal lade opbygge og færdiggjöre en Bolig for ham; men 5te Mai 1579 (Norske Reg. 3, 239) fik Borgermesteren i Oslo, Christen Mule Skjöde paa „den öde Biskopsgaard“, og först i December 1579 (Norske Reg. 3, 282) anvises en Tomt til Bispeboligen. Nu heder det i Brevet af 13de Juni 1580 (Norske Reg. 4, 737), at Superintendentens Gaard skal være bygfalden, og at den derfor med det Förste maa repareres. Sagen maa vel hænge saaledes sammen, at den sidstnævnte Bispebolig kun har været en midlertidig Bopæl for Bispen, medens den egentlige Residens var under Bygning; thi i et Brev af 6te Juli 1584 (Norske Reg. 4, 828) heder det

Med Hensyn til sin Embedsvirksomhed henvendte Mag. Iens sig under sit Ophold i Danmark med en Deel Spörgsmaal om vanskelige Forhold til Sjællands Biskop Dr. Povel Madssön, og disse Spörgsmaal og de dertil givne Svar ere ret oplysende for Forholdene paa de Tider. Jeg skal senere komme tilbage til dem.

Efter sin Tilbagekomst fortsatte han med lige Iver og Nidkjærhed sine Visitationer, hvorom han har efterladt Vidnesbyrd i sin „Tegnebog"; han foer, fortæller han, slige Veie, „hvor ingen Biskop, Provst eller Foged tilforn haver faret". Midtvinters 1589 var han f. Ex. i Fyrisdal, hvorhen han kom med stor Livsfare; „siden derfra over Guldbergklev, hvorover aldrig nogen Bisp var kommen; thi der maatte man vinde Slæderne nedenfor Bjerget med Toug. Fra Vinje og til en Bondegaard, heder Bredland; kom hid sildig i Mörket og i en svar Holke. Bonden kom ud paa Skoven lang Vei imod mig med Blus, at man kunde noget see Veien."

Foruden Visitatsreiserne gjorde han ogsaa 1584 en Tour til Danmark, hvor han var tilstede ved Christian 4des höitidlige Hyldning i Odense 27de Juni (Holberg Danmarks Hist. II, 519). Paa denne Reise besögte han ogsaa den berömte Tyge Brahe paa Hveen, med hvem han

---

at den Gaard og Residens i Oslo, som er forordnet at skulle bygges til Superintendenten, endnu ikke er færdig, hvorfor der gives Befaling til, at Arbeidet skal paaskyndes. „Den gamle Bispegaard", der senere vil blive omtalt som Prindsesse Annas Bolig i 1589, er da „den öde Biskopsgaard", hvorpaa Christen Mule fik Skjöde, og som han senere har restaureret. Den nye Bisperesidens maa saaledes være bleven færdig för Aaret 1589; men den har, som det lader til, ikke været meget solid bygget; thi allerde i 1601 omtales den som næsten ubeboelig, fordi den „udi den forrige Biskop Mag. Iens's Tid er bleven saaledes forsömt og ikke ved Magt holden, som det sig burde". Herover klagede den nye Biskop Mag. Anders Bentsen Dal, og i et kgl. Brev til Lehnsmanden paa Akershuus, Axel Gyldenstjerne, paalægges det ham at tilholde Mag. Iens's Efterleverske og Arvinger, at de skulde lade Residensen forbedre og reparere. (Brevet er udstedt under Kongens Ophold i Norge ombord paa Victor 26 April 1601. Norske Tegn. for 1601). Bispegaarden blev repareret, men hos Mag. Iens's Arvinger har nok Intet været at faae, da Kongen i et Brev, dateret Akershuus 12te Septbr. 1602, bestemmer, at de Bekostninger, som allerede ere gjorte og fremdeles skulle gjöres, skulde oplöres i Lehnsregnskabet. (Norske Tegn. for 1602).

synes at have staaet i venskabelig Forbindelse, da hans Sön Christoffer nogle Aar efter ogsaa sees at have besögt ham og i længere Tid opholdt sig hos ham. Mag. Iens var heller ikke ukyndig i Astronomien (hvorom senere), saa at sandsynligviis ogsaa fælles videnskabelige Interesser har givet Anledning til denne Forbindelse.

I Begyndelsen af Vinteren 1589 fik Biskop Iens heel uventet höifornemme Gjæster i Oslo. Prindsesse Anna skulde nemlig reise over til Skotland for at giftes med Kong Iakob den 6te, men blev ved Storm og andre Uheld nödt til at opsætte Reisen, og paa de skotske Udsendinges Begjæring bestemtes det, at hun skulde opholde sig Vinteren over i Oslo. En Beretning, der tydelig er forfattet af et Øienvidne, maaskee En af Prindsessens Fölge, findes i Norske Samlinger og giver en udförlig Skildring af hendes Ophold i Oslo, Formælingen o. s. v. Bispen og Statholderen maatte gjöre Honneurs for disse uventede Fremmede, og Bispen lader til at have nydt megen Gunst og Naade saavel af Prindsessen som hendes Brudgom. Beretningen er vistnok trykt, men til Bekvemmelighed for dem, som ei have Bogen ved Haanden gives her et udförligt Uddrag, der naturligviis hovedsagelig vil behandle den Deel, Mag. Iens tog i Festlighederne og hvad der ellers forefaldt. Den 25de October ankom Prindsessen og blev modtagen og ledsaget til sin Bolig i den gamle Bispegaard af Statholderen og Lehnsmændene med deres Fruer, (hvoraf vi finde mange igjen i Gjæstebudet paa Fritzö), den hele Geistlighed med Superintendenten i Spidsen, Borgerskabet anfört af Borgermester Oluf Glad (Bispens Svigerfader) og Raadmændene o. s. v. Nogle Dage efter besluttede Prindsessen sig til at reise ned til Danmark, men forandrede sin Bestemmelse, da hun uventet fik Bud om, at Kong Iakob var kommen til Landet.

Den 5te November blev Bispen buden til Aftensmaaltid hos Prindsessen, og efter endt Maaltid blev han og et Par Andre „indbuden i Fruerstuen, hvor de adelige Fruer gav sig i Tale med ham om Adskilligt; og blandt Andet lod velbaarne Fru Ide (Prindsessens Hovmesterinde) sig mærke, at han skulde bestille Noget for Fröken. Men hvad det skulde være, vilde hun dengang ikke give tilkjende, men en anden Gang skulde han faae det at vide.“ Den 9de November prædikede Bi-

skoppen over Evangeliet om Synagogeforstanderen og den blodsottige Kvinde; derpaa spiste Bispen ved Prindsessens eget Taffel. Efter foregaaende Varsel prædikede han den 12te November i Kirken for Prindsessen, som begav sig derhen i et pragtfuldt Optog. Texten var Eph. 2, 8 „I ere blevne salige af Naade formedelst Troen" osv. Den 19de Nov. kom Kong Jakob og blev modtagen med stor Stads. Bispen og Geistligheden mödte ogsaa frem. „Axel Gyldenstjerne (Statholderen) talede til Bispen, at han skulde faae Kongen Haand. Og der h. Maj. kom lige for Bispen, viste Greven (Keith) ham, hvilken Bispen var; da stod han stille, og Bispen gik frem og gav hannem paa det Ydmygeligste Haand og havde en liden latine Oration til hannem, udi hvilken han önskede h. Maj. til Lykke. Og hans kgl. Maj. tog sin Hat af, og strax satte han den paa igjen og gav nöie Agt paa, hvad Bispen talede, og der Orationen var endt, tog h. kgl. Maj. Hatten atter af og gav Bispen Haand, takkende ham ærbødeligen". Den 23de November foregik Vielsen paa den store Sal i Christen Mules Gaard, der var „paa det Kosteligste med Tapeter beprydet". Ceremonien forrettedes af den skotske Hofprædikant Mag. David Lyndsay, der talte paa Fransk, men efter forrettet Vielse traadte Bispen frem og holdt en Tale paa Dansk om deres Majestæters Ægteskab, og da Kongen gik ud, „saluterede Bispen h. kgl. Maj. paa Latine og önskede hannem Lykke i sit ny begyndte Ægteskab og et lyksaligt Regimente. Hvortil h. kgl. Maj. svarede: Hoc scio, te ex corde precari, det er, jeg veed, at I ønsker det af Hjertet. Og hans Kansler, som stod derhos, sagde: Certe ex corde precatur, det er, visseligen ønsker han det af Hjertet. Da svarede h. Maj. og sagde: Hoc lubens accipio, det er, det er mig kjært."

De følgende Dage af det høie Pars Ophold tilbragtes, som det lader til, i temmelig Stilhed; nogle mindre Selskaber holdtes, Bispen havde den skotske Præst Mag. David Lyndsay og Prindsessens Hofprædikant Mag. I. Seringius og nogle Andre til Gjæst, og Kongen holdt et lidet Gjæstebud for de skotske Herremænd og var nogle Dage senere paa Iagt paa Hovedöen. Bispen fik af Hovmesterinden Fru Ide det Ærinde at gaae i Forbøn hos den skotske Kansler for en skotsk Herremand, som var landsforviist paa Grund af en Drabssag, og det lykkedes Kans-

leren, med hvem Prindsessens begge Hovmesterinder og Fruer og Jomfruer forenede sig, at udvirke Fred for ham hos Kongen*) Efterhaanden droge nu Gjæsterne bort; „den 16de December", berettes der, „sendte hans Majestæt to forgyldte Sölvfade til Bispen med hans egen Tjenere, en meget vel klædt Karl, kunde ikke Latine, talede ei heller Skotsk med Bispen, men alene ved en Tolk sagde: Kongen lod sige Eder en god Dag, her er Noget, som han sender Eder til Foræring, bedendes, I det vilde tage tiltakke. For hvilket Bispen og for Kansleren h. kgl. Maj. paa det Yydmygeligste betakkede med devot Lykönske paa hans Maj.s foretagne Reise etc. — — Den 19de Dec. sendte h. kgl. Maj.s Hofprædiker Mag. David Lyndesius ved sin Sön Mag. Davide Lyndesio juniore et Stykke Guld, paa hvilket stod h. kgl. Maj s Effigies eller Efterlignelse, og angav, at Bispen mundelig skulde takke h. Maj. for Foræringen. Samme Dag kom Guilielmus Schou og bad Bispen op til Kongen, og der Bispen blev indvist paa Kongens Kammer, var hans Maj. ikke selv derinde; thi han sad i Dronningens Gemak og legede med hende; dette skeede ved to Slet. Men henved 3 Slet kom h. Maj. ind i hans eget Gemak med nogle Herremænd og talede henved en halv Time med Bispen om h. Maj.s Reise fra Skotland og hid og ellers havde anden almindelig Discours. Og der Bispen paa det Allerydmygeligste takkede h. Maj. for hans kgl. Liberalitet imod hannem, svarede h. Maj., det at være en ringe Foræring; derefter drak h. Maj. Bispen til med et Credentz fuld af Viin, og der han havde ladet iskjænke paany, tog h. Maj. selv Credentzen og antvordede Bispen det. Det Guilielmus berettede h. Maj. aldrig at have gjort ved Nogen." — Den 22de Dec. afreiste det kgl. Par til Danmark. — Videre Underretning om Opholdet i Danmark, Indtoget i Edinburg o. s. v. findes i Norske Samlinger 1, 450-512; Skildringen er baade i og for sig interessant, og ved sin Udförlighed og Anskuelighed tjener den i mange Punkter til Belysning af den i Itinerariet indeholdte Beskrivelse over Gjæstebudet paa Fritzö.

Aar 1591 den 8de Juni var der atter Höitidelighed i Oslo; da blev den unge Konge hyldet i Norge (Holberg Danm. Hist. II, 545);

*) Kanske det var dette, Fru Ide havde sigtet til; en eller anden af de skotske Udsendinge maatte da för Kongens Ankomst have anmodet Prindsessen om hendes Forbön i den Sag.

ifölge Brev, dateret Koldinghuus 31te December 1590, skulde alle Adelsmænd, Lagmænd, Superintendenten og to Kanniker o. s. v. være tilstede ved Höitideligheden (Norske Tegn. for 1590). Samme Aar foretog Bispen en kort Reise til Moss for at varetage Oslo Hospitals Interesser, og Aar 1593 gjorde han den Reise til Fritzö, hvorover her leveres Beskrivelse; i Uddraget af „Tegnebogen" findes Intet antegnet om den, maaskee den kun kortelig har været berört der, ligesom det f. Ex. heder under 1589, at han „drog til Fru Helge Marsvin Axel Ugerups Frues Kirkegang" (se Note 16 og 23 i Itinerariet). Notitserne i „Tegnebogen" ende med 1597, og om hans sidste Leveaar har jeg ikke fundet nogen specielle Underretninger. Han er död Aar 1600; i Biskop Harboes Exemplar af Pont. Ann. er der tilskrevet: „i Juli Maaned"; men den Angivelse kan ikke være rigtig; thi i et kgl. Brev, dat. Kjöbenhavn 7de Mai 1600, forlenes Dellugs Præbende til Mag. Anders Bendtssön (Dal), Hofprædikant, (der fölgende Aar, 30te Marts 1601, udnævntes til Mag. Iens's Eftermand) som det heder „efter afgangne Mag. Iens Nielssön"; han maa saaledes være död allerede om Vinteren eller dog tidlig om Vaaren 1600. — Som för omtalt, giftede han sig 1564 med en Datter af Mag. Frants Berg og havde med hende 9 Börn: en Datter Anna, födt 1566 g. m. Jakob Jakobssön Wolf, Rektor i Oslo 1584-1594, Lector theol. i Odense 1594-1635, (i Anledn. af Kong Iakobs Bryllup i Oslo skrev han et latinsk Digt, trykt 1590. Budstikken 3, 339; se forresten Gjessing 2, 1, 87 flg.); en Datter Hilleborg, födt 1579, gift med Erik Olufssön, Borgermester i Oslo; en Datter Katharina † c. 1581. Fremdeles Sönnen Christoffer, født 1572, Præst i Stange 1595, paa Thoten 1611 † 1611 (se nærmere i Itinerariet Note No. 1). Fremdeles nævnes i danske Magazin 1, 25 en Sön Evert Jenssön, maaskee den Samme, som aflagde Ed som Præst i Höland 29de Januar 1605 og endnu var der i 1632 (Ordinationsprotokollen). Mag. Iens's förste Hustru döde 12 Febr. 1583*); der-

---

*) Denne Dag nævner Mag. Iens selv, og hans Svoger Hr. Rasmus Hjort, Provst i Tönsberg, sendte ham en Condolationsskrivelse dat. 17de Marts 1583 (Budstikken 3, 340), saa at Angivelsen i Nyerups Uddrag, 1585, maa være feilagtig; ligesaa urigtig er den Angivelse, at hun döde, idet hun födte Sönnen Christoffer. (Hammer, Gjessing, Pontopp.?).

paa giftede han sig med Anna Glad, Datter af Borgermester i Oslo Oluf Glad og Margaretha Pedersdatter; hun födte ham 5 Börn, om hvilke Intet vides; hun overlevede ham.

Mag. Iens har været en lærd Mand og har som de Tiders Videnskabsmænd syslet med temmelig forskjelligartede Gjenstande, ialfald har han havt Interesse for dem og noget Skjön paa dem, som man kan see af hans Optegnelser. Langebek (Danske Magazin 1, 25) siger, at han var „en temmelig god latinsk Poet“, og Hammer finder endog, at han har havt „et besynderligt Geni til at forfatte latinske Vers“; en Fortegnelse over hans trykte Skrifter findes i Nyerups og Krafts Litteraturlexikon, og blandt dem kan mærkes et latinsk Digt i Anledning af Kometen, som viste sig 1577, en latinsk Elegie i Anledning af hans lille Datter Katharinas Död (1581), en Fortolkning af 1ste Kapitel af Genesis, skreven for at forslaae Sorgen over Hustruens Död og tilegnet Svigerfaderen Mag. Frants Berg; den er beregnet paa at bruges af Disciplene i Oslo Kathedralskole og trykt i Rostock 1583; fremdeles nogle theologiske Skrifter og Ligprædikener. Foruden disse trykte Værker har man ogsaa adskillige utrykte Optegnelser, blandt hvilke især kan mærkes den oftere omtalte „Tegnebog“, der opbevares i det kgl. Bibliothek i Kjöbenhavn, og hvoraf Nyerup har givet Uddrag. I den findes: Familieantegnelser, Register over alle Hovedkirker og Annexkirker i Oslo og Hammer Stift, norsk Kongerække, norske Bisperækker, Bemærkninger paa Visitatsreiser fra 1574-1597 og et Calendarium perpetuum, beregnet efter Oslo's Polhöide.

Men ikke alene som latinsk Skribent har Mag. Iens et hædret Navn blandt sine Samtidige, ogsaa af vor oldnorske Litteratur har han stor Fortjeneste. Han var en af de faae Mænd i hiin Tid, som forstod at læse og kunde vurdere Sagalitteraturen, og han har ogsaa bidraget Sit til dens Bevarelse. Han forstod ikke alene at læse det gamle Sprog, men kunde endog skrive det temmelig godt (Lector Unger i en Notits om ham i Norsk Tidsskr. for Vidsk. og Litt. 1855, Side 291). Hans Hovedfortjeneste i denne Retning vil dog blive, at han har afskrevet en Deel af Snorre Sturlesöns Kongesagaer. (Fortalen og en Deel af Ynglingasagaen mangler i Afskriften, og den gaaer kun til Midten af Olaf

den Helliges Saga, Arn. Magn. Mscr. No. 37). Thormod Torfesen har benyttet den til sin Historia Norvegica (1711) og har givet den Navnet „Jöfraskinna" (Prolegomena Pag. 10). Omtrent midt i Manuskriptet staaer i Initialbogstavet þ indskrevet de Ord: Ritat i Rindini i Sœnikiudal Sokn þan 21 Maji ár 1567 Ioannes Nicolai Osloënsis. Dette Initialbogstav og et Facsimile af Manuskriptet findes foran Fortalen i Folioudgaven af Kongesagaerne. Udgiveren, Gerhard Schøning, mener, at „han under en Reise paa Landet, under et Besög i Sanikidal, der har skrevet bemeldte Bogstav". Endvidere bemærker han: „At han har forstaaet og skrevet det gamle norske Sprog, det sees tydelig af en haandskreven Bog af ham, som förer den Titel: Sylvula, hvori han med en net Haand foruden andet, har indskrevet en Fortegnelse over Bisperne i Norge, der begynder saaledes: þessar Hr Bpar voru i Nidrosi, samt en Liste over de norske Konger, med denne Titel: Ein stut tilviisan um alla þá einwaldz Konninga, sem verit hr i Norege til þessa dags, hvilken gaaer til Kong Frederik den Anden. Det er ellers höist rimeligt, at den her ommeldte Codex maa være udskreven af en meget ældre Pergamentscodex, da endeel af dens Bogstave, især d og f, meget nærme sig de gamle angelsaxiske" *).

Da Mag. Iens saaledes var en Mand, der jævnlig og stadig har beskjæftiget sig med boglige Sysler, maatte det være til adskillig Uleilighed for ham, at der ikke i hele Stiftet gaves nogen Boghandler, som kunde forsyne ham med de nödvendige Böger (— först henved et halvt Aarhundrede senere blev der Tale om Bogtrykkeri). Det er vel derfor nærmest Mag. Iens at tilskrive, at der blev truffet Foranstaltninger til

*) Det er forresten en Feiltagelse af Schöning, naar han siger, at Bogen har til Titel Sylvula; af Indholdsangivelsen kan man nemlig see, at den Bog, han omtaler, ingen anden er end „Tegnebogen", et Navn, Nyerup har foreslaaet, og som ogsaa er brugt her, da den nemlig mangler Fællestitel; Sylvula er Navnet paa den förste Afdeling af den, som indeholder Familieantegnelserne. Om hans Dygtighed i at skrive Oldsproget fælder Nyerup en mindre gunstig Dom; han siger, at „Kongelisten er affattet paa et Sprog, som er en Blanding af Dansk og det gamle Nordiske", og den Pröve, han giver til Bedste, synes rigtig nok ogsaa at tale for hans Anskuelse. Men det bliver en Bisag, hvorvidt hans oldnorske Sprog var korrekt eller ikke, Hovedsagen er, at han forstod det, og den staaer fast.

Oprettelsen af en Boghandling, da Biskop Frants Berg ikke syntes at have beskjæftiget sig med litterære Sysler, ialfald har han ikke skrevet Noget. I et kgl. Brev siges der, at „da der ikke udi Oslo eller andre Kjöbstæder der udi Stiftet fandtes nogen Bogföre, som falholder hvis Böger Præster, Skolepersoner eller Andre have fornöden, skal Bispen og Kapitlet forhandle med en Bogföre, som skal gjöre dennem Tilföring af gode nyttelige Böger, som og stedse skal boe og residere udi Oslo og allehaande Böger falholde", og denne Mand skal være fri for Skat og al anden borgerlig Tynge, „dog saa at han skal være forpligt gode, nyttelige Böger baade in theologia og in philosophia at tilföre og falholde og ikke nogen sektiske og hæretiske Böger"*), hvormed Bispen skal have Opseende, ligesom ogsaa med at han sælger dem for et skjelligt og billigt Værd. Skanderborg 22de Januar 1575. (Norske Registr. 3, 117; trykt i Sandvigs Saml. 2, 205).

Den Tid, i hvilken Mag. Iens beklædte Oslo Bispeembede, var vanskelig; Katholicismen var endnu ikke ganske udryddet, eller ialfald var ikke den lutherske Lære tilfulde bekjendt. Menighederne vare nedsunkne i Vankundighed, og som en Fölge deraf herskede Overtro, Usædelighed og Raahed i dem, og stort bedre stod det heller ikke til med Præsterne. — Uheldigviis savnes netop den vigtigste Kilde, hvoraf man kunde öse Kundskab om den sædelige Tilstand blandt Læg og Lærd paa denne Tid, nemlig Kapitelsbögerne, ialfald findes de ikke i Rigsarkivet; den ældste Kapitelsbog, som opbevares der, er först fra Mag. Iens's Eftermand Mag. Anders Bentssön Dals Tid, og det, saavidt mindes, först fra Slutningen af hans Embedstid. Man kan vistnok med temmelig Sandsynlighed slutte sig til, at Tilstanden i dette Stift ikke var stort bedre end i Nabostiftet Stavanger under Mag. Iens's Samtidige Mag. Iörgen Erichssön, hvorom kan læses i Theol. Tidsskrift 2, 155-278, ved A. Faye; idet Mindste har Indholdet af Kapitelsbögerne i den nærmest paafölgende Tid, Begyndelsen af det 17de Aarhundrede, en sörgelig

---

*) Til disse forbudne sektiske og hæretiske Böger regnedes senerehen ogsaa Formula concordiæ; de, som solgte den, skulde „have forbrudt deres Boeslod og straffes paa Livet uden al Naade". Kgl. Brev af 23de Juli 1580. Pont. Ann. III, 482.

Lighed med de i nævnte Tidsskrift givne Uddrag af Stavanger Kapitelsbog. — Mangelen af Kapitelsprotokoller for denne Tid erstattes kun for en liden Deel ved den för nævnte Brevsamling fra Mag. Iens's Tid; en stor Deel af den indeholder kun Embedsforpligtelser af tiltrædende Præster, der jo ogsaa ere af Interesse, navnlig for Præstehistorien; men der er dog ogsaa ved Siden af dem en Deel Dokumenter, som sprede adskillig Lys over Tilstanden blandt Geistligheden, og vise, hvad Mag. Iens havde at kjæmpe med i sit Stift. Fremdeles faaer man endeel Veiledning af de kongelige Breve, der findes i de norske Tegnelser og Registranter. En mærkelig Oplysning om Tilstanden blandt Folkets Masse kan hentes af et Par Lehnsregnskaber for Akershuus Lehn, som ere meddeelte af T. H. Aschehoug i Norske Saml. 1, 161-220. De ere vistnok for Aarene 1557-58 og 1560-61, men Resultaterne for disse Aar ville ogsaa tilnærmelsesviis gjælde for vort Tidsrum, da der ingen Sandsynlighed er for, at Tilstanden i Landet blev stort forandret i de nærmest paafölgende Tiaar. Man seer deraf, at Antallet af domfældte Forbrydere i Akershuus Lehn for Aaret 1560 var 43 paa hvert 10,000 og sandsynligviis flere, medens der i 1846 paa samme Antal i det hele Rige var 25, og ganske karakteristisk for Tiden er der i 1560 for hvert 100,000 Mennesker 114 Domfældte for grove Legemsfornærmelser, medens der i 1846 kun er 13; blandt dem, som ere straffede for Slag med Øxehammer, Stridshammer, Stik med Sværd eller Daggert findes i Øvre Romerikes og Solör Fogderi ogsaa en Præst; om Sædeligheden kan man gjöre sig et Begreb ved at see, at i 1557 er for Blodskam straffet 8, for Hoer 22, Leiermaal 52, Frillelevnet 31 o. s. v. paa en Befolkning af omtrent 120,000 Mennesker.

Usædelighed og Voldsombed udgjorde saaledes et Hovedtræk i de daværende Generationers Karakter; den religiöse Sands kunde blandt saadanne Folk kun være liden, og den lille Rest, som stod tilbage, vendte sig paa alskens Afveie; Vantro og Overtro gik Haand i Haand. Saalænge Vankundigheden var lige stor blandt Folket, hjalp det lidet, at man engang imellem brændte nogle Hexe, og de strenge kongelige Breve, som truede dem og deres Lige paa Livet, frugtede vel heller ikke stort. I Mag. Iens's Tid findes en kongelig Skrivelse til den verdslige Øvrighed om den Sag. Den lyder:

Kongl. Maj.s aabne Brev udgangen til de 5 Hovedlehnsmænd udi Norge om Kors, Signelse, Læsning og andre ugudelig og ukristelig Handel anrörendes.

Vi Christian gjöre Alle vitterligt, at efterdi vi komme udi Forfaring, hvorledes at over alt vort Rige Norge bruges stor ukristelige Utilbörlighed med Guds Navns store Misbrug iblandt nogle forfængelig Folk, som udi deres Sygdom söge ukristeligt og udi Guds Ord forbudne Middel og lade sig skjære Kors paa deres Liv med ugudelige Signelse, Fabel og Læsning og med andre Forfængelighed, og Trolddoms Konster derhos bruges mod den kristelige Religion ikke uden Guds store Fortörnelse og Menneskens Forargelse: da ville vi hermed vore Lehnsmænd og Fogder i N. N. Lehn og Stigt, som nu ere eller herefter kommendes vorder, paalagt og befalet have, at de have alvorlig Tilsjun med, at ikke slig Guds hellige Navns og Ords Misbrug ustraffet tilstedes, og at hvor nogen saadanne Folk befindes, som enten bruge eller lade bruge og gjöre saadan forargelige og ukristelige Middel enten med Kors, Signelse, Læsning og anden saadan ugudelig og ukristelig Handel, da at skulle lade dennem, som befindes enten at söge og bruge eller at gjöre eller lade gjöre saadan ukristelig Trolddoms Handel, straffe paa Livet uden al Naade, eftersom her udi Riget og andensteds udi slig Fald skeer, og med ingen saadanne see gjennem Fingre, saafremt de ikke ville stande os derfore til Rette, om vi deres Forsömmelse derudinden befinde; herefter sig vore Lehnsmænd, som nu er eller herefter kommendes vorder udi forne N. N. Læn skulle vide at rette og forholde, ladendes det ingenlunde. Actum Haffniæ 30te Juli 1594 (sic) ɔ: 1593. (Norske Tegnelser for 1593).

Gjennemlæser man de hidhen hörende Breve i Registranterne og de omtalte Dokumenter i Bispestolens Brevsamling, faaer man Indtrykket af, at Tilstanden blandt Præsterne ikke var stort bedre end blandt Almuen. Selv Forbrydelsernes Beskaffenhed er kun lidet forskjellig, uagtet man dog skulde have ventet, at Geistligheden, hvor lavt den end stod, dog maatte have hævet sig lidt over Massen. I de kgl. Breve udslynges den ene Beskyldning værre end den anden mod Standen i Almindelighed; at de ikke vare ugrundede, derpaa findes Beviser nok baade for denne Tid i den omtalte

Brevsamling og for den fölgende Tid i de i Rigsarkivet opbevarede Kapitelsprotokoller. For at man kan gjöre sig en Forestilling om, i hvilken Tone Regjeringen fandt det passende og nödvendigt at tale til Præsterne og om dem, hidsættes et Brev af 1593:

Superintendenterne over alt Norge finge Breve, ut sequitur:

Christian den 4de. Vor synderlige Gunst tilforn. Vider, efterat vi forfare den meget store Bröst og Mangel, som findes hos Præsterne saavelsom og Provsterne paa Landsbyerne og udi Kjöbstæder over alt vort Rige Norge, at Mange deres Levnet og Lærdom ikke fölges ad, meden störste Part dennem före et utilbörligt og ukristeligt Levnet med idelig Drukkenskab, Horeri og andre saadanne mangfoldige Laster, hvormed de give Andre Forargelse, som det og nogle af Eder vore Superintendenter vel er vitterligt om deres Handel, alligevel I med dennem paa det Bedste overdrage, og endog vi os vel havde tilforseet, at I uden vor Paamindelse skulle have havt flittig Indseende dermed, dog efterdi saadant Bröst vel findes, og saadanne Laster ikke sömmer præstelig Embede, som skulle være Andre til et Exempel, eller os som en Øvrighed tilsæt af Gud at lide og gedulde, da bede vi Eder og hermed alvorligen befale, at I dermed have et tilbörligt flittigt Opseende over alt Eders Stigt paa Provster saavel som paa Præster deres Levnet, hvorledes de skikke og skae (sic) dennem, og hvis Nogen findes at före saadant forargeligt, ugudeligt og ukristeligt Levnet, at I da ikke oversee med dennem, meden eftersom Eders Embede det udkræver, dennem strax afsætter, tilforordnendes og tilskikkendes andre gode, gudfrygtige, duelige og bekvemme Personer udi deres Sted, og at I ikke see gjennem Fingre med Nogen for Vild, Venskab eller nogen Fordeels Skyld, saafremt vi ikke skulle vide det hos Eder, eller og befale vore Embedsmænd paa vort Slot N. Eder uadspurgt at finde der Raad til; herefter I Eder ville vide at rette og forholde, eftersom det sig egner og bör. Ladendes det ingenlunde.

Actum Hafniæ 30te Julij 1593.

(Norske Tegnelser for 1593).

Samme Dag udgik et Brev til „Hovedlehnsmændene over alt Norge, Præsternes Drukkenskab anrörendes", af tildeels ordlydende

samme Indhold med tilföiet Befaling til at lade det læse og forkynde over hele Lehnet, og siden sammen med Superintendenterne strengelig paasee, at Brevet overholdtes, hvis de ikke i modsat Fald selv vilde stande til Rette derfor. Disse Breve vare ikke enestaaende; man vil f. Ex. i Pontopp. Annaler III, 438 allerede under 1574 finde et Brev af lignende Indhold, der udgik for Danmark; netop de samme Laster nævnes ogsaa der.

Under disse vanskelige Forholde sögte Bispen at virke med Mildhed, – at afsætte uværdige Præster var vistnok let gjort, men at skaffe bedre Folk istedet var ikke saa let. I mange Henseender maatte han lempe sig efter Omstændighederne, men sögte dog ogsaa, saa godt han kunde, at anspore de Geistlige til Studeringer og vaage over, at de ikke besmittedes af Tidens Laster. Blandt Bispestolens Breve (No. 52) findes et rigtignok enkeltstaaende Dokument, som viser, hvilke eiendommelige Midler han kunde nödes til at bruge for at naae sit Maal. En ung Mand, Mads Jenssön, erklærer deri: „Bispen har for nogen gode Venners Forbøns Skyld viet og ordineret mig til det hellige Prædikeembede, hvilket han ellers ikke gjerne havde gjort; thi jeg er baade ung og dertil med skröbelig paa Lærdoms Vegne og lidet bekvem til saadant Embede at forestaae; derfor har jeg lovet og tilsagt hannem, at jeg flittigen vil studere udi boglige Kunster og besynderligen udi den hellige bibelske Skrift“, vogte mig for Drukkenskab, Lösagtighed o. s. v. Naar Aaret er omme, skal jeg komme igjen til Oslo, „og da lade höre, hvorledes jeg mig forbedret haver.“ Lover fremdeles ikke at begjære Kald uden Øvrighedens Raad. „Og naar jeg skal begive mig udi Ægteskabsstadt, skal jeg bespørge mig med Gud, min Øvrighed og bedste Venner om gode Raad og Intet heri begynde foruden deres Raad, Villie og Samtykke.“ Holder jeg ikke dette, „da skal jeg stande til Rette og lide tilbörlig Straf derfor“. Dette kan man dog kalde en sand faderlig Omsorg, – dog maa det bemærkes, at en saadan Klausul som den sidste ikke er uden Sidestykke; det var ingen sjælden Ting i de Tider, at f. Ex.

4

Kapellaner i sine Kontrakter afgave udtrykkeligt Løfte om at ægte sin Sognepræsts Datter*).

Forsömmelige Præster sögte han at tale til Rette og faae dem til at love Bedring; saaledes maatte Hr. Hans Jakobssön i Hvideseid 3die Juni 1582 i Provstens og flere Medbrödres Nærværelse afgive den Forpligtelse, „at han ikke skulde forsømme Tjenesten i sine Kirker over en Söndag, uden han fik en Anden i sit Sted. Dersom han gjorde det, skulde han have sit Kald fortabt". (Bispest. Br. 22). Om han holdt det, vides ikke; ialfald blev han ikke længe i Præstegjeldet; i 1590 finde vi en anden Præst der, Hr. Hans Berentssön, som Statholderen Axel Gyldenstjerne og Bispen den 16de Mai maatte suspendere, fordi han ikke efter Stevning havde mödt for at forsvare sig mod Almuens og Kapellanens Klagemaal; til Stevningen „skal han have spottelig, trodsig og foragtelig svaret og siddet overhörig". (Bispst. Br. No. 34). Dette Exempel paa Trods var ikke enestaaende; under No. 21 i samme Brevsamling findes nogle Erklæringer angaaende en Historie med en Præst paa Næsodden, som er ganske betegnende for, hvad en Biskop i de Dage maatte udstaae; jeg anförer den i sin Heelhed.

Jeg Siurdr Pederssen, Sognepræst til Trygstadt, kjendes og gjör vitterligt med dette mit aabne Brev, at jeg var udi Oslo den 16de Martii til Mester Jenssis. Som vi sade over Maaltidt om Aftenen, efter Klokken havde slaget 7, kom Hr. Iens [Svane] paa Næsodden, skikkede Bud i Stuffuen for sig og sagde sig ville tale med Mester Iens om nogen Ting, som storligen skulde ligge Magt paa. Der han nu kom ind i Stuffuen, og som mig siuntis vel rusindis, beklagede han, hvorledes at Daniels Broder havde forlöbet sin Tjeneste og havde stjaalet hannem ifra en Øxe og et Par Buxer. Svarede da Mester Iens og sagde: Hvad kommer det Daniel ved? Jo, svarede Hr. Iens, jeg vil, at I skal forholde hannem, indtil saalænge jeg faaer Fat paa den Anden; thi jeg

*) Den norske Ordinans (af 1607) finder sig foranlediget til formelig at forbyde saadanne Transactioner; det heder Fol. 46: „Ikke heller maa nogen Præst tilstedes at kalde sin egen Sön til Kapellan, heller nogen Fremmede, som han agter at give sin Datter, og udi saa Maade fradrage Sognemændene fra deres rette Kalds Frihed" — —.

tænker, at de ere baade lige gode. Herforuden gav han Mester Iens mange stive og trodsige Ord, saa at Mester Iens maatte omsider vise hannem ad Dören. Siden havde han og mange knubbevoren Ord, saa gik han ad Dören. Bekjendes ogsaa vi efterskrevne Aslag Houckaas og Odt Sande, Laugrettesmand udi Trygstadt Præstegjeldt, at Amundt Torersen, som sagde sig at have været i Stuffuen hos til Mester Jenssis samme Tid, haver bestaaet for os, sig at have hört alle disse Ord af forne Hr. Iens, som forskrevet staaer. End her foruden haver forne Amundt Torerssön bestaaet for os, at han gik ud af Stuffuen strax efter Hr. Iens, da hörde han ydermere Ord af hannem nede paa Gaarden saa lydendes: Jeg haver ikke Behov at fire hannem. Thi jeg skal være saa vel kjendt med Kongen i Danmark, som han er. Til ydermere Vidnesbyrd etc.

Datum Trygstadt den 7de Aprilis Anno 1580.

Ligesaa hyppig som Drukkenskab vor ogsaa Lösagtighed blandt Præstestanden. Den maatte ifölge Sagens Natur vække större Forargelse, hvorvel Massen paa Grund af den slappede Sædelighedsfølelse ikke tog saa stort Anstöd af den Bröde, saameget mere som den vel ikke stillede saa strenge Fordringer til Geistligheden i saa Henseende. Dertil havde ialfald de katholske Præster för Reformationen ikke givet Anledning, og de Par förste Generationer af lutherske Præster havde vel i Almindelighed ikke ved sin Vandel bragt Traditionen om Præsternes Usædelighed i Glemme. Deels af Hensyn hertil, decls paa Grund af den stedfindende Mangel paa brave og dygtige Folk var det vel, at Biskop Iens ogsaa mod disse gik frem med stor Lemfældighed. 18de Marts 1584 kaldtes Hr. Peder Jörgenssön paa Kapitelshuset; han havde forseet sig med Skjørlevnet, men blev benaadet dermed, „at han efterat have taget aabenbarlige Skrifte skulde paa tre Aars Tid ikke bruge det præstelige Embede og dertil med holde sig ud af disse tvende Stigter og behjælpe sig andensteds, hvor han kunde; ellers skulde han være afsat med hans præstelige Embede, dersom Retten skulde have havt sin Gang". Naar han efter de tre Aars Forlöb kom tilbage til Stiftet igjen, lovede Bispen, at han vilde see til at hjælpe ham, hvis han kunde bevise, at han imidlertid havde skikket sig vel, „og en anden Tid vilde see sig vel

og bedre fore". (Bispest. Br. No. 49). Den 27de Jan. 1585 tiltalte Biskoppen paa Kapitlet „Hr. Hans Anderssön for det Leiermaal, som han var kommen udi med Hr. Claus [Hjort]'s Stifdatter paa Gran", og da blev det afsagt, at „forne Hr. Hans skulde forsee sig af disse tvende Stigter paa 2 Aars Tid, Andre til en Frygt og Afskrækkelse fra Synden". Dog ikke altid kunde Bispen gaae saa mildt frem; naar Brøden var altfor offentlig og forargelig, maatte han bruge Lovens hele Strenghed. Blandt Bispestolens Breve (No. 32) findes en Kapitelsdom over en Præst, som, om han end ikke er enestaaende, dog vel hörer til de Værste. Dokumentet lyder:

Kjendes vi Kapitel, Kanniker udi Oslo og gjöre vitterligt for Alle med dette vort aabne Brev, at Anno 1586 den 22de Juli, overværende ærlig og velbyrdig Mand Ove Juul til Kjeldsgaard, kgl. Maj.s Befalingsmand paa Akershuus, kom udi Rette her paa Kapitelshuset Hr. Michel [Christenssön] af Spydeberg, eftersom han og tilforn havde været her, og blev hans Sag andengang forhandlet, og kom en Kvinde ind med en Barn paa Armen og hed samme Kvinde Asger Siursdatter og overbeviste hannem, at han var hendes Barnefader, og kunde han ikke sige nei for det, han jo havde ligget hos hender, men var det aabenbare bekjendt, endog han ikke vilde kjende sig ved hendes Barn, men sagde, at det var siden tilkommet, end der han laa hos hender. Derforuden var han endnu anden Gang bekjendt, at han havde ligget med tvende Piger, som havde tjent hannem, hvilke Piger og tilforn havde været paa Kapitlet og det Samme bekjendt; den ene ved Navn Ane Christensdatter, som han havde givet Pasboer*), der han fornam, at hun var bleven svagelig, og foer hen paa en anden Sted og födte hendes Barn, siden er kommen til hannem igjen og gik for en Pige. Den Anden ved Navn Marine Nielsdatter, hvilken og havde avlet Barn med hannem, som han selv og ei kunde fornegte, med mange andre Sager, som hannem samme Tid tillagdes; og efter saadanne hans bekjendte Gjerninger blev der saa for Rette afsagd, at han skulde degraderes og afvies fra hans præstelige Embede, hvilket og skeede; den næste Söndag derefter blev han af Su-

*) ɔ: passeport, Pas.

perintendenten, hæderlig og höilærd Mand, Mester Iens Nielssen, afsagt fra det præstelige Embede. Til Vidnesbyrd trykke vi vort Kapitels Segl herunder. Actum anno, die, loco ut supra.

Dette Dokument tiltrænger ingen Kommentar.

Usædeligheden blandt Geistligheden var en Fölge af Tidens dybe Fordærvelse overhovedet; det var ikke at vente, at Geistligheden skulde kunne holde sig ubesmittet af den. Allerede paa Skolen indviedes den studerende Yngling i sin Tids Laster. Hertil bidrog ikke lidet den saakaldte Sognegang, som först 1602 blev afskaffet. I et Brev af 1602 heder det, at Kongen har bragt i Erfaring, at i Oslo og Hammer Stift var det brugeligt, „at fattige Skolebörn udi Oslo Skole have tvende Gange om Aaret omlöbet i Stigtet iblandt Bönderne og bedet om Hjælp til deres Skolegang, og forfarer derhos, at Börnene fast derover forsömmes, Bönderne ogsaa meget dermed besværes, efterat med samme Sognegang meget uskikkeligt tilgaaer.“ Derfor anmodes Statholderen om at see til at faae sluttet den Aftale med Bönderne, at de skulde betale 2 Skilling danske for hver heel Gaard og saa være fri for Sognegangen. Brevet er dateret Kjöbenhavn 29de Nov. 1602 (Norske Tegn. for 1602). Hvordan det gik med Lærdommen, naar Börnene slig sendtes paa Bygden to Gange om Aaret, er let at skjönne, og hvad de glemte i Lærdommen, lærte de vist i andre Retninger; thi Intet er mere rimeligt, end at det gik „meget uskikkeligt til“ ved Sognegangen*). Man finder ogsaa i Kapitelsbögerne for Oslo (efter 1600) enkelte Beretninger om de vildeste Drikkelag blandt Disciplene paa Kathedralskolen, naturligviis forbundne med Slagsmaal og Overfald paa fredelige Borgere. Raaheden og Vildskaben ligesom stak dem i Blodet, — man har en Deel Aar senere en Beretning om en

*) Forbudet imod Sognegang gjentages i den norske Ordinans; med Almuens Bidrag til Skolebörnenes Underholdning gjöres den Forandring, at de skulle være frivillige; Præsten i hvert Sogn skulde opfordre sine Sognemænd til at give efter Evne og gode Villie. Prælater og Kanniker og formuende Borgere opfordres ogsaa til at yde Bidrag, og for at Folks Godhed ikke skal misbruges, bestemmes der, at „Posepilter eller de, som löbe for godt Folks Döre og holde sig for Skolebörn og ere dog ikke, dennem maa Skolebörn drage i Skolen og straffe dennem med Riis, indtil de enten give sig udi Skole eller til Handverk“. (Fol. 73 a og b).

Skolegut, som tre Gange efter hver andre forsögte at sætte Ild paa Skolen, efter hans egen Tilstaaelse „paa det at naar Skolen var afbrudt, han da kunde komme hjem til sine Forældre og blive Skolegang kvit" (Kapitelsbogen for 1633 Fol. 38).

En videre Uddannelse i den Retning fik Studenten i Kjobenhavn hvor Drukkenskab, Slagsmaal og Lösagtighed var hans eneste Tidsfordriv: Beviser paa denne „barbaries academica" findes i Overflod i Pontoppidans Annaler (III, 41. 42. 306. 521. 527 o. s. v.). Af denne Stok toges nu Landets Præster; nogen bestemt Tid at studere eller noget vist Maal af Kundskab var ikke foreskrevet, Biskoppen skulde examinere Embedsansögeren, om han var dygtig eller ikke; senerehen (1593) skrev det theologiske Fakultet til Bisperne, at de ikke maatte ordinere Nogen, förend han havde studeret nogle Aar ved Universitetet i Kjöbenhavn og derom medbragte Attest (Pont. Ann. III, 522); men som det senere vil sees, tog man det ikke saa nøie hermed, selv Folk, som ikke havde fuldendt sin Skolegang, end sige besögt noget Universitet, toges til Præster. Först 1629 anordnedes en theologisk Embedsexamen (Pont. Ann. III, 784). Fra Universitetet drog nu Studenten hjem, kun Faae havde Lyst og Raad til at besöge fremmede Universiteter; var han Præstesön, reiste han hjem til Faderen og blev hans Medhjælper, og understöttet af ham sögte han ved alskens Midler at skaffe sig Yndest hos Almuen, som ved sine syv bedste Mænd udövede Kaldsretten, for saa var han sikker paa at blive Eftermand i Kaldet. Et fuldstændigt Beviis paa, at denne Skildring ikke er for mörk, men fuldkommen passer paa Forholdene, haves i fölgende Kongebrev:

Forordning om Præstekald udi Norge.

Vi Christian gjöre Alle vitterligt, at eftersom vi ere komne udi Forfaring, hvorledes at paa nogle Steder udi vort Rige Norge skal begive sig stor Uskikkelighed og Misbrug, saa at en Part Præster der sammesteds, som en Tidlang have holdt deres Börn til Skole og Studering paa Universiteter, udaf hvilke en Deel have unytteligen fortæret og forspildt deres Forældres Pendinge og store Bekostning med Drukkenskab, i Lösagtighed og andre utilbörlige Laster og Vellyst og befindes derfor efter at være hjemkommen at være unyttige Drukkenbolte og at

bevise sig mod Forældrene ulydige, ikke uden stor Guds Fortörnelse og mange Menneskers Forargelse, og naar Superintendenterne der sammesteds ikke kunne hjælpe og forfremme slige udugtige og ubekvemmelige Personer for deres grove Uskikkeligheds Skyld til noget Kald og Vilkaar, da lade de sig tit og ofte ikke alene med Fortalelse og grove Eftersagn mod Superintendenten höre og bemærke, meden og Præsterne deres Forældre det saa handle og forskaffe hos Almuen, at saadanne deres Sönner, Superintendenten uadspurgt, bliver för deres Död kaldet og udvælget efter dennem og udi deres Sted igjen at være Sognepræster og udi saa Maade ved slig ukristelig og ulovlig Middel fortrænger og forskyder de Kapellaner, som længe have tjent, og indtrænge slige Personer til det hellige Prædike-Embede, hvortil gudfrygtige og lærde Personer billigen burde at kaldes, tilskikkes og forordnes.“ — For at faae dette afskaffet skal herefter Ingensomhelst „kalde eller udvælge nogne Personer eller Andre til at være deres Sognepræster og Sjælesörgere, förend de rette Sognepræster ved Döden er afgangen, medens at de dennem dermed aldeles efter Ordinansen skulle forholde“; og naar en Person lader sig kalde og tilforhandler sig et Kald, förend den rette Sognepræst er död, da skal sligt Kald aldeles ingen Magt have, men de, som have udgivet det, skulle derfor stande til Rette, og den, som saaledes har ladet sig kalde, skal derefter ikke tilstedes til noget Kald. — Hafniæ 7de Oct. 1597. (Norske Tegnelser for 1597)*).

Som et slaaende Exempel paa, hvorvidt Præster, der vare opdragne i denne Skole, kunde gaae i sin Raahed, kan anföres, „at en Præst ved Navn Hr. Augustinus, som haver bedrevet meget Modvillighed, iblandt Andet skal have slaget Kirkeværgen udi Ansigtet med Vinen, som Folket skulde berettes med“; herom havde Statholderen Axel Gyldenstjerne gjort Indberetning og faaer Befaling til at indstævne ham for Bispen og efter Dommens Lydelse straffe ham, som vedbör. Hvad Dom han fik, berettes ikke. Brevet er dateret Hafniæ 4de Marts 1592 og findes blandt Norske Tegn. for 1592.

---

*) Dette Kongebrev har nok ikke medfört nogen videre Forandring i den paaklagede Uskik. Den norske Ordinans (af 1607) omtaler den som fremdeles herskende og ivrer meget stærkt mod den. (Fol. 45, b og 46).

Det vil herefter ikke undre os, naar vi see, at Præsterne undertiden led en Medfart, hvorfra deres Embede dog burde have befriet dem; Menigmand havde ingen Fölelse af deres hellige Embedes Værdighed af den gode Grund, at Præsternes Færd hyppig ikke var saadan, at den kunde vække og nære den Agtelse, som tilkom Standen. En Præst i Skien, Jörgen Jörgenssön, klager over, at en Kvinde ved Navn Hester (sic) havde skjældt ham ud for „en svart Djeffuel“, „en svart Tjuff“, og brugt saadanne Ukvemsord mod ham, at et Vidne erklærede, „at han aldrig havde hört nogen Hundedreng saa ubluelig være tiltalt“; at hendes Sön havde tilsigtet voldeligt Overfald paa ham o. s. v. (dateret 28de Aug. 1589; Bispest. Breve No. 96). Var Agtelsen for Standen borte, kunde man heller ikke vente, at den kirkelige Orden blev respekteret; Helligbröde og Krænkelse af Kirkefred vare ingen sjældne Forbrydelser (Norske Saml. 1, 210), Folk indfandt sig berusede i Kirken og forstyrrede Gudstjenesten; og i Rakkestads Provsti blev en Mand i 1559 straffet, fordi „han svarede Præsten ved Messen“. (Norske Saml. 1, 171). Præsterne, hvis Dannelse, som vi have seet, var tarvelig nok, og som derfor vel ikke havde store Fordringer til Livet og i Levemaade vist ikke skilte sig stort fra Bondestanden, havde dog mange Steder kun altfor usle Indkomster; de giftede sig med Bondepiger, og deres Börn gik atter over til Bondestanden og udmærkede sig just ikke altid ved Dannelse og Sædelighed fremfor Massen. I et kongl. Brev til Mag. Iens siges der, at Hr. Töger Pederssön, der er ansat som Kapellan i Oslo Stift, kun har 10 Daler til Lön og lider derfor med Hustru og Börn stor Nöd, hvorfor han anbefales til förste ledige Kald. (Akershuus 2den Juni 1591. Norske Tegn. for 1591). I Hjorthöy's Gudbrandsdalens Beskrivelse findes der i Lesja's Præstehistorie enkelte Træk, som ere ret oplysende for Præsternes Levemaade den Tid. Om den 3die Præst efter Reformationen, Iens (Ienssön) den Ældre (han nævnes der som Præst allerede 1577) berettes der, at han i en Hungersnöd henimod 1600 blev nödt til at flytte ud af Præstegjeldet, og da trak han sin Kone afsted paa en Kjelke henover Isen*). Hans Efterfölger var hans Sön, Hr. Iens

*) Det er vel det samme Hungersaar, hvorom der findes Antegnelse i et gammelt Missale, der skal være i Opdals Kirke: 1601 var en stor Dyrtid og stor Hunger i

(Ienssön den Yngre, ordineret 21de Juli 1602), om hvem der berettes, at han skal være tagen af Throndhjems Skoles fjerde Lectie og sat til Præst der, „deels fordi der var Mangel paa Studenter, deels og fordi Ingen vilde tage mod Kaldet for dets Ringhed og slette Tilstands Skyld“. Han blev gift med en Bondepige fra Sognet, og hans 9 Börn gik over i Bondestanden. Om ham fortæller Hjorthöy et ganske pudsigt Sagn, for hvis historiske Paalidelighed der vistnok ikke kan indestaaes, men — si non è vero, è ben trovato; — er Traditionen end ikke ganske paalidelig i Faktum, er den dog sand i sin Karakteristik. Det heder: „Han kunde Bundtmagerprofessionen, som han i Förstningen tildeels skal have ernæret sig ved med at gjöre Skindfelder for Bönderne, i hvilken Henseende man fortæller, at han engang i en Ligprædiken over en Bonde, som havde været Skindfeldmager skal i sin Application have sagt: Vel var den gode salig Mand en god Mester i at gjöre Skindfelder, dog kunde han ikke gjöre saadanne Fryndser i Hjörnene som jeg“ (Hjorthöy 2, 11 flg.). Men Skindfeldmagerprofessionen var ikke den eneste verdslige Syssel, hvormed Præsterne beskjæftigede sig; en anden Bedrift lader til at have været mere yndet og har vel ogsaa givet lidt mere af sig, nemlig Handel. Om to samtidige Præster (c. 1600), Hr. Mikkel Christenssön i Hevne og Hr. Christen i Oure berettes der, at de vare blandt de største og mest bekjendte Trælasthandlere nordenfjelds, saa at man paa hollandske Karter over Norge fra den Tid istedetfor Præstegaardenes Navn finder sat: „Hr. Mikkel op Hevn“ og „Hr. Christen op Aur“ (Erlandssen Side 223 og 412). Deres Embedsbrödre söndenfjelds vare nok ikke mindre driftige. Borgerne i Oslo syntes, at Præsterne gik dem vel meget ind i Næringen og indgave en formelig Klage over dem, nemlig over at de brugte at drage op i Landet og opkjöbe alskens Kjöbmandsvarer, og at de anmodede sine Sognemænd om at sælge dem sine Varer. Statholderen Ludvig Ludvigssön Munk til Nörlund forsamlede

---

Norge, da baade Hö og Korn blev opædt af Muus og Lemæn, og det Overblevne frös bort, saa at 1 Skjeppe Byg kostede 4 Rdlr. og alene i Opdal döde 80 Mennesker af Hunger. Dette Aar blev til en Erindring kaldet det store Dyreaar.“ Erlandssen: Biogr. Efterr. om Geistl. i Thjems Stift, Side 167.

Kapitlet og raadslog med det i den Anledning, og det blev besluttet, at Biskop Mag. Frants Berg skulde tilskrive Præsterne og gjöre dem opmærksomme paa, at de ikke havde Ret til at kjöbslaae mere, end hvad der var nödvendigt til deres eget Behov. „Og betænker I Dannemænd", heder det videre i Brevet, „at I ere Præstemænd, der skulle studere i den hellige Skrift og have Christi Hjord udi Befaling, at de ikke forsömmes udi deres Saligheds Sag; hvem det skal gjöre, han kan ikke vel tage Vare paa Kjöbenskab eller befatte sig med anden verdslig Handel, om han vil staae sit Embede vel for. Thi hans Bog og hans Embed, han er kaldet til, skal faae hannem nok at tage Vare paa, saa han skal ikke have Behov at bekymre sig med anden verdslig Handel. Thi vil det ikke skikke sig, at en Præstemand skal være en Kjöbmand. Thi er bedst, at en Kjöbmand bliver en Kjöbmand, og en Præstemand bliver en Præstemand. Hvad Præstemænd derefter ikke vil skikke sig i disse tvende Stigter, men vil heller være Kjöbmand end Præstemand, da er af kong. Maj.s Statholder og Kapittel i Oslo besluttet, hermed skal være af med sit Gjeld og en anden god gudsfrygtig Mand, som vil tage Vare paa sit Embed, tilskikkes i hans Sted igjen. Saadant I Dannemænd maa Alt være, thi at der gjælder ikke om ringe Ting, men om Guds Ære og Menneskens Salighed. Hvis den forspildes, skal de svare til, som have Religionen udi Befaling, og betænker I Dannemænd, der I bleve ordineret, da blev I ikke ordineret til Kjöbmand, men til Præstemand. Desligeste tænker og, hvad Handskrift I mig givet haver, saa mange som af mig ordineret, at I skulle ikke befatte Eder med verdslig Handel, men tage Vare paa Eders Bog og skikke Eder, som Præstemænd har at gjöre. Jeg vil nödig det skulde komme udi kgl. Maj.s Øren, at jeg haver ordineret Kjöbmænd til Præstemænd. Her kunne I Dannemænd vide at rette Eder efter". (Bispest. Br. No. 31, a).

Brevet er uden Dato og Underskrift, men, som man seer, er det udfærdiget, medens Ludvig Munk var Statholder; han blev udnævnt 9de Juli 1577 og beklædte Embedet til 1582; 1580 resignerede Mag. Frants, og altsaa er Brevet skrevet mellem 1577 og 1580. Uagtet det er udstedt, medens Mag. Frants Berg beklædte Bispeembedet, er det dog vel med Rette her anfört som en Foranstaltning udgangen fra Mag. Iens, da

Mag. Frants i de sidste Aar af sin Embedstid visselig mere var Biskop af Navn end i Virkeligheden.

Efter disse Fakta tör man vist ikke paastaae, at den Skildring af Sædernes Tilstand, som gives i det bekjendte samtidige Skrift „den norske So", egentlig er usand, skjönt Forfatteren, i hvis Plan det ligger at see Alting fra den værste Side, vistnok har malet med temmelig mörke Farver. Efterat han i de mest mulig djærve og massive Udtryk har skildret de verdslige Stænders dybe Fordærvelse, siger han: „Af Biskopperne ere nogle gamle og syge, de øvrige passe deres Betjening som de bör, men af Præsterne ere en Deel besatte med Gjerrighedsdjævelen og en Deel Epikuræer (— flere Exempler herpaa anföres). Landsbypræster og Kapellaner ere Horejægere, en Deel af dem Bondeplagere og passe kun lidet paa deres Embede. Skolemesterne gaae ledige, tage bibere for scribere og see til at forföre Piger og gifte Koner. (Exempler) — —. Bergens By er som Sodoma og Gomorrha, deri ere Kalvinister, Vederdöbere, Aagerkarle, Udsugere, Horeri og Blodskam gaae der i Svang — —. Deres Præster straffe dem vel derfor i Kirken og lære dem Vei til Himmelen, men i deres Stuer og Samkvemme svire de til den lyse Morgen og lære deres Tilhörere Veien til Helvede" (Exempler anföres paa den væmmeligste Uteerlighed og Drukkenskab blandt Præster). I denne forfærdelige Skildring har Forfatteren vistnok nærmest Bergen for Øie, hvor vel alskens Usædelighed gik langt mere i Svang end i andre Byer i Landet (cfr. Norske Saml. 1, 14). Imidlertid tilföier han: „I de andre Stæder i Landet, Christiania*), Skien, Tönsberg, Oddewald, Frederiksstad, Mandal, Stavanger, Throndhjem, Wardehuus er det ligesaa forkeert. De gode gamle Normænd skulde staae op, de vilde vist forundre sig, at Gud saalænge vil tilstede det". (Sandvigs (Suhms) Saml. 2, 1.

*) Da der staaer „Christiania", kunde man indvende, at Skildringen ikke gjælder Biskop Iens's Tid; men som man kan see af den i Sandvigs Samlinger forudskikkede Indledning, er Skriftet sandsynligviis forfattet senest 1585. Sagen hænger nemlig saaledes sammen, at i den yngste Afskrift, hvoraf Aftrykket i Samlingerne er taget, er „Oslo" ombyttet med „Christiania"; der har man ogsaa et Vidnesbyrd om, at den ovenfor beskrevne sörgelige Sædernes Tilstand endnu lang Tid vedvarede.

21-24). Efter denne Tingenes Tilstand vil det ikke vække Forundring, at Forfatteren efter sin Tids almindelige Tro ansaa enhver usædvanlig Begivenhed i Naturen for et Varsel om en kommende guddommelig Straffedom.

Paa Akershuus, siger han, vare Landsdommere og kongelige Kommissærer forsamlede for at raadslaae om Landets Anliggender, og der var en stor Formörkelse i Sol og Maane, men istedenfor at bestille Noget fraadsede og drak de og droge med uforrettet Sag tilbage. Det var den 20de Jan. 1580; men da Folket vedblev i sin Blindhed, kom det store Tegn 7de Juli 1581, den vanskabte Griis, som blev födt i Nærheden af Akershuus. I den seer han et Varsel om en snart indtrædende guddommelig Straffedom, og af den er det, at Skriftet har sit Navn (den norske So). Man har ingen Efterretning om, hvorledes Biskop Iens har betragtet dette Portentum; men det er vel ikke urimeligt, at han var sin Tids Barn i saa Henseende; idetmindste maa man antage, at han har deelt sin Tids Respekt for Kometer, da han har hædret en Komets Ankomst i 1577 med et latinsk Digt.

Vi have seet, at en af Aarsagerne til den slette Tilstand blandt Geistligheden var en slet og mangelfuld Underviisning; i endnu höiere Grad gjælder dette om Folkets Masse; ogsaa hvad den angaaer, tager man vist ikke Feil, naar man paastaaer, at Hovedaarsagen til den dybe Fordærvelse, hvori den var nedsunket, var Skolevæsenets elendige Tilstand. „Skolemesterne gaae ledige og tage bibere for scribere", heder det i „den norske So", og der kan vel være nogen Sandhed deri, nemlig forsaavidt man i alle Sogn havde Skolemestere; men det var paa mange Steder ikke Tilfældet. Ogsaa herpaa sögte Bispen at raade Bod. Ved sine flittige Visitationer havde han lært Forholdene at kjende og seet, paa hvilket elendigt Standpunkt Almuens Skoleunderviisning stod, og han greb til det Middel, som udentvivl er det rette, men som rigtignok endnu den Dag i Dag ikke har fundet almeen Anerkjendelse, - han lod det være sin förste Sorg at skaffe de stakkels Skolemestere Noget at leve af. Under sit Ophold i Kolding udvirkede han et kgl. „Brev om Degne og Degneboliger udi Oslo og Hammer Stigt". Brevet findes i Norske Registr. 3, 392 og lyder saaledes:

Vi Frederik gjöre Alle vitterligt, efterat vi forfare, at udi Oslo og Hammer Stigt udi vort Rige Norge mangesteds paa Landsbyerne ikke skal findes Degne, som kunde fortræde og opholde Tjenesten udi Kirken med Sang og lære det unge Folk deres Börnelærdom efter Ordinansen, af den Aarsage, at dennem ingen visse Bolig sammesteds er tillagt, da paa det dermed herefter des skikkeligere maa tilgaae, og Degnen maa boe hos Kirkerne og gjöre Sognefolket tilbörlig Tjeneste, ville vi det forordineret og holdt, at naar de, som boe paa nogen Kirkegaarde udi forne Stigter, döer og afgaaer, eller og de dennem kunde udminde*), da skulle en af samme Kirkegaarde, som ligger beleiligt hos Hovedkirken udi hvert Præstegjeld, udlægges til en Degnebolig til samme Kirke, dog Kirken dermed sin Rettighed uforkrænket; men hvor Kjöbstæderne ere saa nær hos, at de deraf kan have Degne, da skal dermed holdes efter Ordinansen, bedendes og biudendes vore Lehnsmænd udi forne Oslo og Hammer Stigt, at hver udi sit Lehn med forne Degne og Degnebolig udi forne Stigter forordner, eftersom forskrevet staaer. Ladendes etc. Act. Kolding 13de Juni Anno 1580**).

Ogsaa for det höiere Skolevæsen, hvis Vigtighed for Præstestanden han fuldelig anerkjendte, sörgede han ved at forbedre de stakkels Höreres elendige Kaar. Saa meget des större Opfordring havde han til at have Opmærksomheden henvendt paa de lærde Skoler, som det vel ikke var et enestaaende Exempel med den omtalte Præst paa Lesja, at han toges ud af Skolen og gjordes til Præst***). Han havde jo ogsaa selv en Række af Aar deels som Hörer, deels som Rektor staaet i det lærde Skolevæsens Tjeneste og kjendte saaledes tilfulde dets Skröbelig-

---

*) ɔ: opsige til Flytning.

**) Det varede endnu længe, för dette Bud blev gjennemfört; af Ordinansen (1607) seer man „at mod et Gjeld, som har Degne, da er der mange, som ingen haver, og hvor som de end skjönt kunne bekomme nogen, som ville tjene for Sognedegn, saa haver han hverken Huus eller Vaaning, og derfor söger hver sin Vei til Næring“. (Fol. 43, b og 44 a.). Derfor gjentages omtrent den her givne Bestemmelse om deres Underholdning.

***) Saml. Erlandssen: Biogr. Efterr. om Geistl. i Thjems Stift, Side 459: Oluf Larssön kom lige fra Throndhjems Skole og blev Præst i Kvernæs c. 1550.

heder og Mangler. For at bevirke en större Fasthed og Sikkerhed i Lønningerne fik han udvirket, „at de tvende förste Vikarier — —, som vaccere — — udi Oslo Domkirke maa med al Rente og Tilliggelse herefter til evig Tid være funderet og lagd til to Hörere udi Oslo deres Ophold og Underholdning, som nu ere og herefter kommendes vorde, og strax samme Vikarier blive ledige, at skulle maa af dennem annammes“ o. s. v. I samme Brev bestemmes ogsaa, at to Kannikedömmer skulle perpetueres til Sognepræsten i Oslo og til Læsemesteren sammesteds. Brevet er udstedt Ringsted Kloster 7de Juli 1584 (Sandvigs Saml. 2, 2, 209). For Rektoren ved Oslo Skole var der allerede för sörget, idet et Kannikedömme var lagt til den Bestilling ved kgl. Brev Kjöbenhavn 5te Marts 1557. (Norske Registr. 1, 345), hvilket bekræftedes samme Aar 10de Juni, hvorhos det bestemtes, at 10 à 12 Degne skulde have Underholdning paa Slottet.

Man seer saaledes, at Mag. Iens havde Mangt og Meget at paatale og rette i sit Stift; paa ham kunne Ordinansens Ord i fuldeste Maal anvendes, at „Superintendenterne — — kaldes nu ikke til nogen Ørkeslöshed, — — men til stort Arbeide“. (Fol. 81, b. 82 a.). En Biskop i de Tider kunde vistnok have adskillig Hjælp af Kannikerne, der jo skulde være hans Medhjælpere og Raadgivere i geistlige Sager; men Ulykken var, at Kannikedömmerne for en stor Deel forlehnedes til alskens Lægmænd og til Folk, som vare bosatte andre Steder, endog udenfor Landet (i Danmark). Kapitlet klagede ofte derover, og mange kongelige Breve udgik for at raade Bod derpaa, men uden at det frugtede stort. Aar 1572 udstedtes „Kong Frederiks strenge Brev om Choraler at holde“ hvori det bestemtes, „at hver som med noget Kannikedom eller Præbende udi — — Oslo Domkirke er forlehnet, skal herefter holde en Choral, som skal gange i Skolen og i Lærdommen sig forfremme og at være tilstede udi Kirken og sjunge, saa ofte Tjeneste er der sammesteds, og samme Choral forsörge med nödtörftige Underholdning til Mad og Drikke“. Overholder han ei dette, skulle de residerende Kanniker tage af hans Rente hvert Aar Saameget, som en Choral et halvt Aar kan holdes med og bruge det til hans Underholdning; see de residerende Kanniker gjennem Fingre med Nogen heri, skulle de staae til Rette. Fritagne for at holde Cho-

raler skulle dog de være, som studere udenlands og have kongeligt Brev paa at være fri for al Tynge. (Sandvigs Saml. 2, 2, 204)*). Alle Kanniker skulde altsaa holde Choral; men det har vel stödt paa Hindringer i sin Gjennemførelse; de som oftest höitstaaende Mænd, der havde Kannikedömme uden at residere, have vel gjort Vanskeligheder, og Kapitlet har kviet sig for at bruge de Tvangsforholdsregler mod dem, hvortil det kongelige Brev giver det Magt. Faae Aar efter indgaves der atter Klage; i den kongl. Svarskrivelse heder det, at Kannikerne havde givet tilkjende, „at meste Parten Kannikedömmer og Præbender udi Oslo ere bortforlehnede her udi Riget (Danmark), saa der udi Byen hos Domkirken neppelig findes saamange residerende Kanniker, som kunde forhöre Ægteskabssager og opholde anden Tjeneste udi Kirken, som andre Kanniker bör at gjöre, hvorfor I underdanigst ere begjærendes, at vi ingen Præbender herefter ville forlehne til Nogen, med mindre de skulle være forpligt at boe hos Domkirken". Den kongl. Skrivelse henviser til Forlehningsbrevene, hvor der udtrykkelig er bestemt, „at saafremt de ikke ere udi vor Tjeneste, skulle de residere hos Domkirken og gjöre slig Tjeneste uden Kirken og inden, som andre residerende Kanniker, hvorfor vor endelige Mening og Vilje er, at de ikke skulle være med nogen Tynge befriet, som andre ere pligtige at opholde; thi bede vi Eder og ville, at dersom Nogen findes som med Kannikedömme ere forlehnte der udi Oslo, og de ikke der ere tilstede eller og bruges udi vor daglige Tjeneste, at I dennem tilskrive, at de enten efter deres Forlehningsbrevs Lydelse tiltænker selv at boe og residere der hos Domkirken eller og hver at holde der en skikkelig Person, som udi deres Sted kunde fuldgjöre den tilbörlige Tynge og Tjeneste, de pligtige ere, baade inden og uden Kirken, og dersom de den-

*) Den nærmere Bestemmelse herom findes i Ordinansen, Fol. 72, b: „Efterdi at alle vore Prælati og Canonici skulle holde Choraler udi Domkirkerne, da see vi for godt an, at man bruger Skoledegne dertil, som ere under Ferula og Disciplin, paa det man des bedre maa vide, hvorledes de sig udi deres Levnet forholde, at man ikke dertil skal opholde nogle Subedegne eller Drankere, som hertil mangesteds skeet er, dog ikke hermed formeent, at om der komme nogen fattig Præstemand eller Studenter, som havde gode rigtige Testimonia, at man jo maa lade hannem bekomme en Chorals Underholdning, indtil saalænge han enten kunde begive sig andre Steder eller udi andre Maade blive forsörget."

nem derefter ikke ville rette, ville vi anderledes derom tiltænke, naar I os videre derom besøgendes vorder". Frederiksborg 7de Juli 1575. (Norske Registr. 4, 628). Men denne Befaling nyttede nok ikke stort; nogle Aar efter klagedes der atter over, at Kannikerne ikke residerede, „hvorover Kapitlet med Tiden bliver öde, og Residenserne forfalde"; det befales derfor atter, at de, som ikke vare udtrykkelig fritagne, skulde residere, „saafremt vi ikke skulle foraarsages at tage samme Prælatur og Kannikedömme fra Eder og dennem til Andre forlehne, som ville residere hos Domkirken og gjöre slig Tynge og Tjeneste, som det sig bör; herefter sig hver kan vide at rette". Kroneborg 5te Mai 1579. (Norske Registr. 3, 238). Men selv den tilföiede Trusel udrettede Intet; den gamle Efterladenhed og Vrangvillighed vedblev, og atter har Mag. Iens maattet paatale Sagen, dennegang personlig. Blandt de mange Breve, han udvirkede under sit Ophold i Kolding, er ogsaa et angaaende denne Sag. Da Sagen herved synes at have faaet sin endelige Ordning, anföres det i sin Heelhed.

Hvorledes holdes skal udi Oslo Domkirke med Kanniker at residere saalunde:

Vi Frederik gjöre Alle vitterligt, eftersom os elskelig, hæderlig Kapitel udi Oslo Domkirke og residerende Kanniker sammesteds underdanigst haver ladet give os tilkjende, hvorledes deres Kapitel dagligendags aftager og formindskes, at der neppeligen ere saamange Kanniker hos Domkirken bosiddendes, som kunde opholde Tjenesten og sidde Kapittel, naar Behov gjöres, af den Aarsag Mange baade her nedre udi Danmark og andensteds skulle være forlehnte med Kannikedømme og ikke residere, hvorover Residentserne og forfalde, dertil med give tilkjende, tilforn af saadant Betænkende udi höibaarne Förstes, vor kjære Herre Fader salig og höilovlig Hukommelses Tid at være gjort en Skik og Ordning, at der skal boe 12 Kanniker hos Domkirken, da efterdi det höiligen gjöres fornöden, synderligen der udi Riget, som ingen höie Skole eller Universitet er, for Religionens Skyld, for geistlige Sager og for Ægteskabs Sager, som skulle ordeles, at Kapitelet holdes ved Magt, og Saadant tilforn kristeligen og vel skikket og forordnet er, have vi udi lige Maade for godt anseet og ville, at udi det Ringeste hos forne Oslo

Domkirke altid skulle boe og residere 12, som ere forlehnte med Kannikedömme, som kunde sidde Kapittel og fuldgjore daglig Tjeneste udi Kirken, bedendes og biudendes derfore Alle, ihvo de helst ere eller være kunde, som ere forlehnte med Prælatur eller Kannikedömme udi for^ne^ Oslo Domkirke, at I tiltænker strax med det Förste uden al Undskyldning at boe og residere hos for^ne^ Oslo Domkirke og at opbygge Eders Residentser, som vi formærke mange af saadan Eders Fraværelse at være forfaldne og öde, saafremt vi ikke samme Kannikedömme og geistlige Gods andensteds skulle forlehne til de Personer, som ville og kunde residere og dennem opbygge, undertagendes og hermed ikke meent de, som ere i vor daglige Tjeneste eller udi andre Maade priviligerede og forskaanede for at residere. Dog skulle de, som i vor daglige Tjeneste ere, eller som synderligen findes forskaanede eller forskaanes kunde, være forpligt at holde deres Choraler sammesteds og opholde slig Tynge og Tjeneste som andre residerende Kanniker og deres Residenser at opbygge og ved Magt at holde, og naar de ikke ere længere udi vor daglige Tjeneste til Hove, skulle de saavelsom de Andre boe og residere hos Domkirken sammesteds med mindre vi dennem af synderlige Aarsage ville have forskaanet; herefter sig hver kan vide at rette og Kapitel at lade besöge, om Noget herimod skeer. Thi lader det ingenlunde. Under vor Hyldest og Naade. Givet paa Koldinghuus den 13de Juni Anno 1580. (Norske Registr. 3, 292).

Senerehen i Mag. Iens's Tid findes ikke nogen Klage over, at Kannikerne ikke vilde residere, maaskee af den Grund at det ikke nyttede; thi som man seer, bleve Regjeringens Befalinger kun slet lystrede. Som för omtalt havde Kapitlet ansögt Kongen om, at han ikke vilde forlehne Kannikedømme til Nogen uden paa den Betingelse, at han skulde residere ved Domkirken; det kongelige Brev (af 1575) giver intet Tilsagn i saa Henseende, men det synes, som om Kapitlet vilde prøve paa at drive det igjennem alligevel, som man kan see af fölgende ganske mærkelige Skrivelse:

Menige residerende Kanniker udi Oslo finge Brev, Enevoldt Kruse anrörendes, ut. seqv.

Fredrik 2den etc. Vor Gunst tilforn. Vider, at os elskelig Enevold Kruse, vor Rentemester, underdanigst for os haver ladet berette, hvorledes han haver Eder tilskrevet om en klar Iordebog paa det Kannikedom, som vi hannem naadigst forlehnt haver der udi Oslo Domkirke, hvilket I med nogen ubeskeden Aarsage have hannem udslaget, foregivendes Eders Besværinge, for hvis Skyld I mene os det at skulle forlehne til Nogen, hos Eder kunde residere, hvilken Besværinge dog maa skee er ringere, end den burde være, da efterdi vi hannem samme Kannikedom have undt og forlehnt, bede vi Eder og ville, at naar han Eder med dette vort Brev lader besöge, I da tiltænker hannem at forskaffe og lade bekomme en klar Jordebog paa alt hvis Gods og Rente til samme Kannikedom liggendes er, saa den uden al Forhindringe maa hannem tilkomme. Dermed etc. Actum Nygaard 25de Febr. 1583. (Norske Tegnelser for 1583).

Med Hensyn til Choralerne vedblev dog den gamle Uorden og Vrangvillighed. Af et kongl. Brev af 1587 (hvor Kapitlet först faaer Stadfæstelse paa sine Rettigheder, Tiende, Leding, Laxefiske o. s. v., hvori der var gjort det Forhindring) seer man, at Kapitlet atter har klaget over de ikke residerende Kanniker i saa Henseende. I Anledning af denne Klage, heder det i Brevet, „da kunne vi os ikke forundre (sic), at I ikke efter forne vores Brevs Udviisning holde derover" (der sigtes til Brevet af 13de Juni 1580). Forresten giver Brevet kun de oftere forhen anbefalede Raad at indstevne de Forsömmelige og foreholde dem deres Pligt, og hvis de endda ere efterladne, at tage det Fornödne af deres Rente til Choralens Underholdning, — et Raad, som Kapitlet vist ogsaa vilde have fulgt, om det havde kunnet udföre det. Brevet er dateret Silkeborg 11te August 1587 og findes i Sandvigs Saml. 2, 2, 211. Maaskee der nu kom nogen Orden i denne Sag; thi i Ordinansen findes ingen Klager og heller ingen nye Bud derom, undtagen den forhen citerede Anordning, om hvem der skulde tages til Choraler. (Fol. 72 b.).

Hvad Læren angaaer, synes det at have været stille i Mag. Iens's Tid; man kunde næsten fristes til at fremsætte den Paastand, at det kristelige Liv baade blandt Læge og Lærde stod saa lavt, at der ikke var saa megen aandelig Bevægelighed blandt dem, som er nödvendig til

en Strid om Læren; Menighederne modtoge med slöv Ligegyldighed sine Præsters Prædiken, der naturligviis i mange Stykker maatte stöde an mod nedarvede Meninger og overleverede Skikke, hvori Katholicismen endnu holdt sig. Folket beholdt sin Tro og lod Præsten prædike; havde der været noget aandeligt Liv i det, vilde den nye Lære have vakt Gjæring hos Massen, men dertil findes intet Spor hverken nu eller i den nærmest foregaaende Tid. Der er vel ogsaa Grund til at troe, at man heller ikke tog det saa strengt med disse Levninger af Katholicismen; Forholdene vare saadanne, at man maatte see gjennem Fingre dermed og nöie sig med at bekjæmpe de groveste Vildfarelser f. Ex. Billeddyrkelsen; den lader til at have været i fuld Flor i dette Tidsrum; thi Ordinansen finder det nödvendigt udtrykkelig at omtale den: „De Billeder, som den vanvittige Almue lover sig heden til og gjör Dyrkelse, til hvilke er og stor Tilløb af langværendes Stæder med stor Afguderi, skulle plat tages bort; thi hver veed jo skjött, at Saadant er intet Andet end Afguderi.“ (Fol. 33, b).

Det er en gammel Historie, at de norske Bönder sloge de evangeliske Præster ihjel; det kan vel ogsaa gjerne være, at de mangen Gang fore noget haardt frem mod dem, men man kan trygt sige, at Skylden ikke ligger alene paa Almuen. Præsterne vare, som det tilstrækkelig nok forhen er viist, for en altfor stor Deel saadanne, at de ei fortjente Almuens Agtelse og Kjærlighed; i sin Færd mod Almuen vare de havesyge og voldsomme, og det feiler vist ikke, at mange have fortjent det Prædikat, som Forfatteren af „den norske So“ giver dem, nemlig Bondeplagere. Bonden lod sig ikke imponere af sin Modstanders eller Undertrykkers præstelige Værdighed, men satte Haardt mod Haardt, og naar han troede sig forurettet eller ilde behandlet, foer han voldelig frem mod Præsten ligesom mod de andre Embedsmænd. — I Biskop Iens's „Tegnebog“ findes omtalt et Par Drab paa Præster: „Niels Bagge, Sognepræst i Krogstad (sandsynligviis i Viken, ikke i Øvre-Borgesyssel) blev den 7de Januar 1586 ihjelslagen af en Lensmand, boende paa Sandaker, der han var hjemme i denne Lensmands Gaard og var hans Gjæst“, - det lader til at være en ganske personlig Sag mellem dem to, og der gives intet Vink om, at der i den Sag har været nogen fanatisk-religiös

Bevæggrund indblandet; det andet Tilfælde, som omtales, hører ikke hid; der berettes, at der vare nogle Skotter, „som myrdte og brændte Hr. Arne, Sognepræst i Solberg“ (i Viken). Der findes ikke saa faae Spor af, at Almuen foragtede sine Præster for deres Vandel og kanskee vel undertiden med bevidst eller ubevidst Tanke for deres Udygtighed; men der mangler Beviis for den ofte fremsatte Paastand, at de af Religionshad tilföiede dem nogen Overlast. En af de hyppigste Grunde til Uenighed mellem Præsten og Menigheden var Erlæggelsen af Tienden; Almuen opfattede den evangeliske Frihed tillige som en Frihed for alle Afgifter til Kirken og ydede med megen Vrangvillighed Alt, hvad der krævedes til Præsternes Underholdning; den Sag blev, som för omtalt, afgjort paa Mödet i Skien 1576 og nærmere bestemt ved Ordinansen af 1607. Vistnok findes der adskillige Sagn om Præstedrab fra denne Tid, — en Deel ere samlede i A. Fayes norske Sagn (Side 186 190) —, men kun i eet af disse, et Sagn fra Hardanger, findes nogen Antydning af Fanatisme; i alle de övrige Sagn er der ikke Spor deraf. Man kan vel med Sandhed sige, at religiös Fanatisme aldrig har kunnet fæste Rod i vort Land, og paa denne Tid var den vist i mindre Grad tilstede end nogensinde. Almuen bröd sig omtrent ligemeget om „den papistiske“ og den „evangeliske“ Lære, forudsat at man ikke kom deres personlige Interesse for nær; Paastanden maa naturligviis ikke tages bogstavelig, men omtrent dette Indtryk faaer man ialfald, naar man i Kapitelsbögerne læser om de „jesuitiske Actioner“, hvoraf der findes adskillige i de paafölgende 20 à 30 Aar; de, der her beskyldes for „Papisme og Jesuitisme“ ere altid enten Præster eller Studenter, altsaa studerede Folk, nogen Almuesmand findes ikke ialfald i Oslo Stift anklaget derfor. — Noget anderledes var det med Kalvinismen; der maa i dette Tidsrum have været Adskillige, som bekjendte sig til den eller hældede til den; thi under Aarene 1605, 1610 og 1620 findes i Oslo Kapitelsböger flere Lægfolk anklagede derfor; men af Navnene at dömme vare de allesammen Tydskere eller Hollændere, de Sidste sandsynligviis udvandrede under Spaniernes blodige Inkvisitionsforfölgelser. I Anledning af de tydske Kalvinister og Anabaptister, som flyttede ind i Landet havde allerede Christian den 3die 1554 befalet, at de skulde examineres i Religionen, og Frederik den

2den udgav 1561 sine 25 Artikler, som enhver Fremmed, der vilde bosætte sig i Landet, maatte besværge, imodsat Fald skulde han römme Landet inden tre Dage; hvis Nogen svor paa Artiklerne, men beviisligen ikke holdt dem, skulde han „straffes paa Liv og Gods uden al Naade i nogen Maade". (Pont. Ann. III, 328. 333. 415-421). Disse Artikler bleve atter optrykte og indskjærpede under Christian den 4de i 1615. Der fandtes saaledes enkelte Kalvinister i Byerne, om det end ikke var saa slemt i Oslo som i Bergen, der af Forfatteren af „den norske So", som vi have seet, lignes med Sodoma og Gomorrha paa Grund af de derværende „Kalvinister og Vederdöbere, Aagerkarle og Udsugere". Et andet Sted hos samme Forfatter vidner ogsaa om, at der har været adskillige Dissentere i Landet; „Vederdöbere, Kalvinister og Sakramenterere komme i Hobetal fra Holland og faae let Borgerret i Norge" (Sandvigs Saml. 2. 1, 25). Det var dog maaskee ikke saameget i Anledning af dem, men snarere paa Grund af de ved Niels Hemmingsen vakte kalvinistiske Tendenser, at den nedenfor anförte Advarsels- og Formaningsskrivelse til de norske Biskopper udgik i 1591; af Pontoppidans Annaler III, 510 seer man, at en Skrivelse af lignende Indhold allerede 10de Juli 1588 udgik til de danske Biskopper. I Skrivelsen selv oplyses intet Specielt om Anledningen til dens Udstedelse, den erklærer kun i Almindelighed, at de bestaaende Forholde have fremkaldt den. Skrivelsen lyder:

Bisperne udi Norge finge Brev at skulle have Opseende med Præsterne, ut seqv.

Christian 4de etc. Vor synderlige Gunst tilforn. Vider, at som höibaarne Förste, vor kjære Hr. Fader, salig og höilovlig Ihukommelse, nogen Tid forleden for adskillige nye Disputatser udi nogen den kristelige Troes Artikler, som allevegne udenlands baade udi Kirker og Skoler af nogen urolig Mennesker og Sværmere, som mere haver sögt deres egen Ærgjærrighed end Guds Lov og Ære, er bleven yppet og opvakt, haver været foraarsaget alvorlige Mandater til alle Superintendenterne over alt Riget at lade udgaae, hver udi sit Stigt alvorligen at skulle forbyde Præsterne ingen nye unyttige Disputatser eller disputeerlige Materier enten udi Prædiken eller anden Samtale at begynde eller opvække, og

det nu vel kan være at befrygte, at nogen saadan urolige Mennesker, som udi disse Riger saavelsom andensteds kunde findes, efter hans Kjærligheds dödelige Afgang kunde dennem forlyste imod den Rolighed og Samdrægtighed, som Gud almægtigst af sin store Naade vore Riger og Undersaatter til des udi den kristelige Religion haver undt og givet, af Ensindighed noget Nyt eller nogen Forandring, nye Disputeringer eller Ceremonier kunde dennem understaae at begynde eller sig fornemme lade, hvoraf udi disse Riger som andensteds videre Kiv, Disputering og Usamdrægtighed kunde foraarsages, Guds Navns Ære til Forhindring og Mennesken til Forargelse, da paa det Saadant herefter som til des formedelst Guds Naade og Øvrigheds tilbörlig Opsyn maa forekommes, bede vi Eder og ville, at I paa vore Vegne alvorligen forholder, tilsiger og forbyder alle Præster, Læsemester, Skolemester og andre Lærere udi Eders Stigt nogen nye Disputatser at opvække enten der udi deres Prædiken, Leisser og Lære eller udi anden Samtale om Sakramentet eller andre den kristelige Troes Artikler, medens at de paa det Eenfoldigste saameget, som paa Salighedsens Vegne Behov gjöres, efter Augsburger Confessionen deres Sognefolk lære og undervise; desligest at sig og Ingen understaae Noget udi de Ceremonier, udi Ordinansen ere vedtagne og til des udi Kirkerne her udi Riget brugelig haver været, at forandre af ensindig privat Mening, medens at de Alle og Hver holde dennem udi Lærdommen og Ceremonier, eftersom udi höistbemeldte vor kjære Faders Tid og til des er skeet, og efter den hellig profetisk og apostolisk Skrift og den augsburgske Confession, efter Ordinansen og de Breve, hans Kjærlighed udi sin Tid derom haver ladet udskrive, og at I derover alvorligen holder og dermed haver et flittigt Indseende; saafremt som Nogen herimod findes at gjöre, eller I med Nogen see gjennem Fingre, skulle I vist have Eder og dennem at formode, at det herefter ikke mindre end udi höistbemeldte vor kjære salige Hr. Faders Tid skal blive skjænket eller ustraffet afgaae, medens hvis Forsömmelse eller Modvillighed derimod kan befindes, at de skulle stande til Rette og uden Naade blive straffet; at I derfore paa Eders Embeds Vegne vilde vide Eder derefter at forholde og med det Förste at lade alle Provster, Sognepræster og Lærere

udi Eders Stigt om denne vor alvorlige Mening vide. Dermed etc. Actum Hafniæ 10de April 1591. (Norske Tegn. for 1591).

Senere hen i samme Aar er atter Sagen paa Bane, nemlig i „Svar og Besked paa de Artikler, som af den norske Adel blev overgiven, da Prindsen blev hyldet i Oslo 1591". (Norske Tegn. for 1591; saml. ogsaa Holberg Danm. Hist. II, 545 og 546). Efterat Kongen har lovet „at ville haandhæve og beskytte den Religion og Lærdom, som nu prædikes her udi vort Rige Danmark saavelsom og udi vort Rige Norge efter den hellige bibliske, profetiske og apostoliske Skrift og den augsburgiske Confession uden al Forhindring", saa erklærer han endvidere, at „ei heller skal nogen disputeerlig Materie föres paa Prædikestolen, hvormed Almuen eller den menige Mand kunde forarges, og fast mindre ville vi tilstede, at nogen privat Person skal understaae sig at gjöre nogen Forandring udi vedtagen Lærdom og Ceremonier". — Mere findes ikke om den Sag; rimeligviis har man ikke i Norge mærket nogen videre Virkninger af den nye Aand, der blev vakt inden det theologiske Studium ved Niels Hemmingsens Virksomhed, - hverken i den ene eller den anden Retning.

Hvad Læren angik, har saaledes Mag. Iens i en vis Henscende havt det nogenlunde roligt; Fordringerne til Præster og Almue maatte indskrænkes til det mest Grove og Elementære, og det var saaledes ikke saa vanskeligt nogenlunde at tilfredsstille dem. Maaskee mere Ulempe havde han med den store Forskjellighed i Kirkeskikkene, som herskede i hans Stift, og hvori der heller ikke kom nogen Orden før efter hans Død ved Udgivelsen af den norske Ordinans 1607. „Der var saa stor Uenighed udi Ceremonier og Kirkeskikke, saa at der holdes neppelig den Skik i den ene Kirke som i den anden. Thi at en Part af Kirketjenerne have hidtil efterfulgt, hvad dem syntes selv ret og godt at være, en anden Part efterfölger den Skik, som de have seet andensteds, somme efterfölger Psalmebögerne og nogle gamle Haandböger, som nu vel maatte hvile sig, og i den Sted bruge disse nye Haandböger eller Alterböger, udi hvilke Alting, Gud skee Lov, er bedre berammet og befattet end i de gamle; paa det Sidste ville vi og Nogle, som og ret er, efterfölge Ordi-

nansen*), herforuden maa vel skee findes endogsaa de, som blande disse Stykker tilsammen, tagendes Noget af hvert og gjöre sig selv en Skik af." Saa beretter Mag. Iens selv i en Skrivelse til Biskoppen i Sjælland, Mag. Povel Madssön, af 20de Juni 1580 (trykt som Appendix til Nyerups Uddrag af „Tegnebogen" i Nyeste Samling af det kgl. norske Vidsk. Selsk. Skr. Thjem 1798, Side 63 flgg.). Herover klagede forstandige og alvorlige Lægfolk, og derfor havde Biskoppen givet Provsterne Befaling til at undersøge Sagen og optegne de vigtigste Differentspunkter. Om disse er det altsaa, at han tilskriver Sjællands Biskop og beder om hans Svar. Spörgsmaalene angaae Anordningen af Gudstjenesten, f. Ex. om der paa de store Höitider skal prædikes paa Dansk eller Latin, naar Ofringen skal skee, om der skal holdes Frouprædiken paa Höitidsdagene og i saa Fald hvilket Evangelium (i Povel Madssöns Svar heder det, at „Christmesse er aldeles aflagt for megen Uskikkeligheds Skyld og holdes ikkun Höimessen"). Fremdeles om Anordningen af Daaben, hvilken Plads i Gudstjenesten og med hvilke Ceremonier, om Indledelse i Kirke, Katechisation, Text paa Bededage, Lys paa Alteret, Skriftemaal o. s. v. Blandt de katholske Skikke, som endnu holde sig, nævnes f. Ex., at Indgangskonerne nogle Steder maatte falde paa Knæ

---

*) Her menes den danske Ordinans. Der klagedes ofte af de norske Biskopper over, at den danske Ordinans ikke passede for Norge, og de bade derfor om en Ordinans, der var afpasset efter Forholdene i Landet, hvorom allerede Christian den 3die havde givet Löfte. I kgl. Brev dateret Kolding 2den Januar 1604 (Norske Tegn. for 1604) erkjendes det Grundede i denne Begjæring, og der gives Befaling til Mag. Isaak Grönbech (i Throndhjem), Mag. Jörgen Erichssön (i Stavanger), Mag. Anders Foss (i Bergen) og Mag. Anders Bentssen Dal (i Oslo), at de skulde forfatte en Kirkeordinans, „saa at den efter Indbyggernes Leilighed og Formue, det Meste muligt er, kan være lempet og gjort, dog at blive hos den danske Ordinans udi de Punkter, det bekvemmelig kan skee". Naar de have udarbeidet Forslag hver for sig, skulde de samles i Bergen 22de April, og naar de saa havde gjort dem til „eet Opus", skulde Mag. Anders Bentssen overlevere det til Kongen i Kjöbenhavn og gaae tilhaande med de fornödne Oplysninger og Betænkninger. — Af Fortalen til Ordinansen seer man, at disse Bestemmelser ere blevne fulgte, og der tilföies, at Ordinansen blev gjennemseet af Professorerne ved Kjöbenhavns Universitet. Fortalen er dateret 2den Juli 1607, og Ordinansen blev trykt samme Aar i Kjöbenhavn.

i Kirkedören, andre Steder ledte man dem ind med Lys, i Bryllupper og Gjæstebude drak man endnu Gud Faders, Gud Söns og den hellig Aands Skaal o. s. v. Af Spörgsmaalene og de tilföiede Svar seer man, at Forholdene i Oslo og Hammer Stift omtrent vare de samme som i Nabostiftet Stavanger, hvorom kan læses i Stavangersynodens Forhandlinger for 1573 (Theol. Tidsskr. 2, 245 flg.). Endnu et af Mag. Iens's Spörgsmaal fortjener at anföres, nemlig: „Om det maatte blive tilstedt at holde synodum provincialem een Gang om Aaret over begge Stifterne, som Præsterne holdt den i Danmark; thi sommesteds i forne Stifter have de den holdet og endnu holder og sommesteds ikke." Derpaa svarer Biskop Povel Madssön, at det vilde være nyttigt, om der först kunde afholdes en almindelig og dernæst en provincial Synode een Gang om Aaret omkring St. Hans Tider; men man skulde vel vogte sig for Overdaad og Luxus og holde Synoden paa den (af Palladius) foreskrevne Maade. Om Mag. Iens gjorde videre Foranstaltninger for at faae saadanne Synoder istand, vides ikke: der findes ialfald intet kgl. Brev om den Sag, og uden et saadant kunde vel Intet skee. Pontoppidan (Annalerne III, 46) siger ganske kortelig, at i Norge holdtes ikke Provincialsynoder, af den Grund at Veien for de Fleste vilde blive for lang. En Undtagelse herfra har dog ialfald den ovennævnte Stavangersynode været, og af Biskop Iens's Spörgsmaal kan man ogsaa see, at Synoder virkelig have været afholdt ogsaa i hans Stift baade för og i Begyndelsen af hans Tid.

Naar man i Almindelighed vil fælde en Dom over Mag. Iens's Virksomhed, tör man vist paastaae, at han var en Mand, der var sin vigtige Post værdig og voxen, og som trods de i mange Henseender vanskelige og ugunstige Forholde arbeidede med en Troskab og Nidkjærhed, der visselig ogsaa har baaret gode Frugter, og at han, en af de faae norskfödte Biskopper paa de Tider, med Hæder kan forsvare sin Plads blandt de som oftest vistnok ret dygtige danskfödte Biskopper

---

Biskop Iens Nielssöns Itinerarium
fra Oslo til Fritzø Anno 1593.

♂ Then 18 Septembris Om Morgenen tilig antuorde Bispenn Bent Olssen it Breff til Christopher Jenssenn 1), hoss huilckit vaar indelucht i it stycke perme Sex g. Daler och Christophers Kiste Nögel och en liden Nögel der hoss til en liden henge laass som stod for Christophers Kiste, Och vaar atter suöbt vden om Breffuit och forne penninge och Nögler

Anm. Planettegnene foran Datoen angive Ugedagen; saaledes betyder Tegnet her Tirsdag.

1) Christoffer Ienssön, Bispens Sön, opholdt sig dengang hos Tyge Brahe paa Hveen; han er efter Faderens Angivelse i hans „Tegnebog" föd 1572 og nöd först Undervüsning hjemme, sandsynligviis paa Oslo Skole; 1584 blev han indskreven som Student ved Kjöbenhavns Universitet; han reiste derned med Bispen selv, der netop dette Aar gjorde en Reise til Danmark i Anledning af Christian den 4des Hylding. Han satte Sönnen i Kost og Logis hos Dr. Anders Lauritssön og udvirkede under sit Ophold dernede, at han fik Brev paa et Kannikedömme i Hammer (St. Catharinæ Præbende), „dog saa, at naar han ikke studerer eller lader sig bruge udi Kirke og Skoletjeneste, skal han residere og boe hos Domkirken" o. s. v. Brevet er dateret Antvordskov 6te Juli 1584. (Norske Registr. 3, 418). Aaret efter, da han var hjemme, fandt Bispen, at han ikke havde gjort synderlige Fremskridt og sendte ham derfor nogen Tid efter til Rostock, hvor han findes indtegnet blandt Studenterne i August 1588 (se Matrikelen over norske Studerende ved Rostocks Universitet ved Rigsarkivar Lange i Norske Samlinger 1, 87). Allerede Aaret forud havde han faaet Brev paa at maatte bekomme det Kannikedömme i Oslo Domkirke, hvormed hans Fader var forlehnet, hvis han overlevede hans Död, „dog med den Besked og Vilkaar, om han bliver skikkelig lærd og duelig at tjene Kirken og sig bruge lade udi Skole- eller Kirketjeneste, og skal han til fornævnte Fald og Leilighed os med dette vort Brev lade besöge, og vi ydermere ville lade give hannem vort Brev paa fornævnte Kannikedom. Actum Silkeborg 11te August 1587". (Norske Registr. 3, 541). Han kom hjem efter et Aars Tid, men reiste 1590 ned til Kjöbenhavn for at gaae over til Edinburg med den Flaade, som förte Kong Jakob og hans Brud over, men kom forseent og maatte gjöre Reisen med Skibsleilighed fra Marstrand. Han kom tilbage igjen det fölgende Aar 1591 og levede nu nogen Tid i Oslo; om Hösten og Vinteren 1593 til

it stycke Perme och beseiglet. Samme tid antuordet Bispen Bent Christophers Kiste som Ouden paa Canichegaarden och Bispens dreng Knud Jørgenssen bar hiem til hannem, vdj huilcken vaare nogle aff Christoffers Bøger, it par Spegelaxe, 4 eller 5 Oster, 3 Beffuerskind, j Reffskind och nogle Egerne skind. Dette altsammen loffuit Bernt at forskaffe til Christoffer oc at fli Bispen vis beskied tilbage igjen. Och loffuit Bispen hannem it las hö for sin wmag.

Samme Dags Morgen sende Oluff Galde 2) bud til Bispenn, och begierede at Bispen ville töffue hiemme til ij Morgen betiligenn, da suarede Bispen at hand kunde det icke giöre fordj hand achtet at besöge nogle Kircker paa veyen och at hand vaar da alt ferdig at drage aff.

Samme Dag den 18 Septemb. Strax dereffther inter 6 & 7 horam

---

94 besögte han iflge Indbydelse Tyge Brahe paa Hveen. 19de Januar 1595 blev han kaldet til Sognepræst i Stange paa Hedemarken til Fortrængsel for Hr. Daniel Jörgenssön Svaning, som havde været Kapellan under den forrige Sognepræst, Hr. Christiern, og havde ægtet dennes Enke og saaledes havde de den Tid sædvanlige Kvalifikationer til at succedere i Kaldet; Mag. Iens Nielssön fik i den Anledning et kongeligt Brev, hvori han afæskes Erklæring om, hvorfor han havde indsat sin Sön og ikke Hr. Daniel i Kaldet (Brevet er dateret Koldinghuus 28de November 1596 og findes blandt Norske Tegnelser for 1596). Bispen har vel, som han opfordres til i det kongl. Brev, forsörget Hr. Daniel paa anden Maade, i det Mindste blev Hr. Christoffer i Besiddelse af Embedet, hvortil han ogsaa lovlig var kaldet ved 7 Lagrettesmænd i Stange Sogn, hvis originale Kaldsbrev findes iblandt Bispest. Br. No. 17; ligesaa findes i samme Brevsamling et Brev, hvori menige Kapitel i Hammer bevilger Christoffer Ienssön Alms Præbende, hvormed hans Formand i Stange Kald, Hr. Christiern, havde været forlehnet. Dat. Vang 19de Januar 1595. (Bispest. Breve No. 18). I det kongl. Stadfæstelsesbrev Kbhvn 4de Marts 1595 (Norske Tegn. for 1595) tilföies der: „Og skal forne Hr. Christoffer Jenssen herimod igjen afstaae det Exspectansbrev, han tilforn paa et Kannikedom udi Gledom (?) Kirke efter hans Faders Död at bekomme haver forhvervet“. 1611 forflyttedes han til Thoten, men döde samme Aar. Han er begraven i Thotens Kirke, og der findes ogsaa hans Portræt med Motto: media vita in morte sumus. Han giftede sig 1596 med Margrethe Pedersdatter, en Datter af Fogden paa Hadeland Peder Knudsen, og blandt hans Börn kan mærkes Iens Christofferssön, Præst paa Ringsaker 1635–1666.

2) Oluf Galde var forlehnet med Mandals Lehn og oftere constitueret Hövedsmand paa Akershuus i Stadholderens Fraværelse. (Saml. t. n. Folks Sprog etc. 1, 390).

drog Bispen aff paa veyen ad Brunlaglæn til Peder Iffuerssen 3) fra Oslo i Suduest til Baads til Hudöen [1]) der wi kom ieffnte Hudöen droge wi imellem hende och Slottet i Vester j strig til Synder oc haffde hende paa venstre Haand, saa i vest j Strig til Synder om Ladegaardsöen huilcken wi haffde paa högre Haand. Saa droge wi vdj vester offuer Fornebofiorden.

Siden kom wi vd til Ost, och droge wi omkring Ost i Nord huilket wi haffde paa venstre Haand, och lagde wi i Land paa en Øe heder Grimsöe ved it Sund kallis Snaröesund; da var Klocken ved XI formiddag, huor wi finge Mad, Och vaar paa Baaden met Bispenn ingen vden hans eigit folck, som vaar först den fremmede Studenter Peder Jörgenssen och Mattis Portz choralis, och Bispens eigen dreng Oluff Börgessen, Item Ouden paa Canikegaarden och Bispens Arbeidsdreng Knud och Peder Pederssen som rode, och haffde wi en suare suduest vind imod oss der wi waare paa Fiorden, Siden bleff det stille der wi kom vnder landet. Och er fra Byen och til Ost en stor mijll.

Siden der Bispenn oeh hans Folck haffde faait mad, droge wi nord igiennem it Sund, kaldis Snaröye sund och haffde Snaröen paa den högre hand Saa droge wi i vester offuer Sleben [2]) och saa i vester imellum Ostlandet liggendis paa venstrehaand och Nessöelandet paa den högre haand och vaar det smucht stille vær. der er fiorden small j pilskud bred. der wi slap Ostland, rode wi fram om en Øe kallis Brunöen [3]), j frg [4]) lang och er derpaa j gaard kallis Brunöen i Norduest paa öen. Saa rode wi i vester derfra j frg til Siuerdsstad Stranden i Askesogn, der lagde wi i Land, Saa komme strax Her Peder 4) paa

---

3) Om Peder Iverssön see No. 15.

[1]) d. e. Hovedöen.

[2]) nu Slæbene.

[3]) Bröndö. [4]) d. e. Fjerding.

4) Hr. Petrus Jonæ (Jonssön) nævnes ogsaa 1611 som Sognepræst i Asker, 1609 nævnes hos ham som Kapellan Petrus Joannis Coldingensis.

NB. Det bemærkes, at hvor ingen Kilde udtrykkelig er anfört for Notitserne om Præsterne, ere de tagne af Ordinationsprotokollen, Kapitelsbögerne, Stiftsbogen af 1575 og andre Dokumenter i Rigsarkivet.

Aske och hans Capellann met hannem met Skiusheste, Och Bispenn lod strax Sale oc lod saa sit folck drage hiem igienn medt Baaden.

Siden drog Bispenn, Her Peder paa Aske och hans Capellan, och Bispens eigne Karle, Mattis Pors och Peder Jörgenssen och Bispens Dreng paa veyen ad Lier, Och droge wi i Vester 2 eller 3 pilskud fraa Stranden om Siuerdstad paa den venstre Haand ret frem om Husen, saa therfra och fram om Bispens gaard Roydestad[1]), liggendis paa den venstre Haand noget lidet fra veyen i vestsuduest fra Siuerdstad j pilskud. Saa derfra i vester til en gaard heder Hoffstad j pilskud paa den högre Haand. Saa therfra i Vester om ij gaarde kaldis Hönn[2]) och igiennem den ene gaard huor skiusskipperen Tosten boër, liggendis strax hos Hoffstad, Saa droge wi derfra offuer slette Enger til Lendsmandsgaarden Aske strax Sönden for Kircken liggendis och haffde den paa den högre Haand ret fram om portenn. Saa droge wi strax therfra i Suduest ned for en Backe, och saa offuer en Bro kallis Askebro, Under huilcken rinder en Elff[3]) som kommer norden thill, aff it vand kallis Sembs vand, liggendis strax der norden faare 4 eller 6 pilskud och löber Sönder vd.

Saa droge wi therfra i Vester oc Norduest[4]) offuer Askeskougen j mil oc offuer en Beck kallis Stabeck[5]), liggendis mit paa skougen, huilcken kommer norden aff Fieldet och löber Sönder vd. Saa droge wi lidet i Sönder och saa i vester og Norduest til en Bro kallis Grobro[6]), Saa theroffuer i Norduest, der wi lidet ther omkring gaff Bispen Her Peder paa Aske och hans Capellann forloff at drage hiem, Thj Bispens Landbo Euind Haffskaal[7]) mötte hannem ther paa skougen. Saa droge wi fra Grobro i vester och Norduest til Hellebeck ij frg, denne Beck kommer och Norden til aff Fielden, och löber vd i Sönder.

Saa droge vi derfra i vester j frg til it Varp paa den venstre

---

1) nu Reistad.

2) frd. Hœn, nu Höne.

3) Askerelven, som kommer fra Semsvandet.

4) Skulde vel snarere være Sydvest.

5) Stabæk i Traneby Annex til Lier.

6) Broen over Gró = Röken Elv.

7) frd. Háskolt, nu Haskjold.

haand liggendis, Siden droge wi i vester och Suduest vd for fjeldet[1]) och om ij gaarder kaldis Ouin[2]) paa den venstre och den högre Haand liggendis, Saa komme wi siden til Haffskoll, liggendis paa den högre Haand, saa droge wi offuer Haffskaalbro en höy bro, der vnder löber Hegs Aa[3]), som kommer norden til aff ij vand, det ene heder Klyttre[4]) ligger imellum Modum och Lier aller öffuerst i aalmerckit[5]) i Norduest 2 eller 3 mijl, det andet Vand som hun kommer aff heder Sandungen ligger i Nordost och löber samme Hexaa vd i Synder och suduest ved her Nielssis gaard Lindnæss[6]) som ligger östen for Elffuen.

Siden droge wi fra Broen til Lier Prestegaard i Vester och Norduest ÿ frg. Och der wi komm hart imod prestegaarden op for en Backe mötte her Oluff5) i Lier oss, Saa droge wi til Lier Prestegaard ved 5 slæt om Afftenen, Och bleffue der om Nattenn. Och er fra Aske och til Lier ij mill.

Samme Dag som vaar den 18 Septemb. der wi droge offuer Askeskoug berettet her Peder paa Ashe for Bispen at hand haffde faait Biörn Rolffsens Breff om en brun hest at liuse effther, huilcken hest Biörn skulle haffue kjöbt ved Pindstid, och er strax bortkommen, Och her Peder liuste effther den nu i Söndags. Dette Breff lod her Peder Bispen samme tid som de rode see och vaar det schreffuet i Oslo den 12 Septembris, som vaar ij dage effther at Marin Biörn Rolffsens haffde taget denne brune hest hoss Niels Øckern, som Bispen saa nu i Söndags afften der Niels vaar hos hannem met den. Her Peder berettet och at Biörn kiöpte hesten aff Söffrenn Haluordssen i Oslo, och her Peder forstragte Biörnn penninge dertil.

Samme dags Afften fik Bispenn Mad neder i Stuen hoss her Oluff.

---

1) Paradiisbakkerne.
2) nu Auvi.
3) nu Lierelven.
4) nu Glitre Vand.
5) Er vel = Alminding.
6) Hr. Niels var Kapellan i Lier.
5) Hr. Oluf Peerssön nævnes ogsaa 1595 som Præst i Lier; sandsynligviis var han der allerede 1575. Hans Hustru hed Marin.

Samme dag 18 Septemb. smucht klart Solskienn, en stiff Söduest formiddag, effthermiddag Norduest,

☿ Then 19 Septembris Om Morgenen ved 7 slet droge wi fra her Oluff i Lier i Södoust ved en halffierding til Michel Nielssens gaard Huseby ret igiennem fægaarden och haffde it gammelt Capell som der staar och kallis S. Oluffs Kapell[1], paa denn venstre Haand. Saa der fra i Synder och i Sudoust 3 pilskud til Hexaa och er fra prestegaarden och did en ꝑ frg. Der lagde wi vd met Baad ved her Nielssis gaard Lindnæss, som ligger paa hin side elffuen i öst ret ved Elffuen, oc her Niels Kapelanen i Lier vaar met oss, Saa rode wi i Synder it lidet stycke, i det samme kom her Oluff i Lier effther, och lagde wi i land och tog hannem paa Baaden met. Saa rode wi 3 eller 4 pilskud i Sönder aff Hexaa som och kallisd er Nittiun, Saa kom wi vdj Drems Aa, som kallis paa gammel Norske Drag eller Drummen[2], huilcken strecker sig vdj Øster och vester och er j stor frg bred. Der droge wi tuert offuer i Synder til Nordbystrand, der lagde wi i Land, Och waar her Pouell6) paa Sanden, ther samme tid tilstede met hester, Saa fik Bispen her Oluff her Pouell och her Niels Mad. Och der Maaltid vaar giort, gaff Bispen her Oluff och her Niels forloff, Saa droge de tilbage igienn och en Studenter met dem, hed Christopher Nielssönn, Siden drog Bispen och her Pouel och de som vaare met Bispen vd til Sanden. Och droge wi fra Nordbystranden i Sönder 2 eller 3 pilskud til en gaard kallis Nordby paa den venstre Haand liggendis, Saa ther fra i Sönder 3 eller 4 pilskud til 3 gaarde kallis Solem, liggendis i rad i Sönder och Nord fra hin anden paa den høgre Haand, Saa therfra til en gaard kallis Eeg 2 pilskud i Sönder paa den högre Haand, Saa therfra j pilskud i Södoust om Kniffue gaardene 2 paa den venstre Haandt, Saa droge wi i Sönder offuer en Dall

---

[1]) Om Kapellet se Kraft Topogr. 2, 426.

[2]) cfr. det gamle Dramn og Dramnarfjördr. Denne Notits om Elvens oldnorske Navn bestyrker den för fremsatte Formodning om, at Biskop Iens selv enten har forfattet Itinerariet, eller at det er skrevet under hans Ledelse. Dette Kjendskab til det oldnorske Navn vilde være paafaldende hos enhver Anden paa den Tid, men efter hvad der i Indledningen er anfört om Mag. Iens's Beskjæftigelse med Oldlitteraturen, er der intet Overraskende i at see denne Bemærkning fremfört af ham.

6) Hr. Povel Nielssön findes $\frac{1}{6}$6 1575 som Præst i Sanden. Hans Hustru hed Kirstin.

kallis Lindemsdal oc saa til Lindem, och er fra Nordbystranden och did j frg. Saa [droge] wi i Sönder j̶ frg om en gaard kallis Backe paa den högre Haand, Saa offuer en Bro kallis Backe Bro, vnder huilcken rinder Leer Aaen. Siden droge wi offuer en Skoug ij̶ frg i Sönder noget till vester. Saa komm wi frem om 4 gaarde kallis Lærem de ligge noget fra hin anden i Sönder och Nord och de andre der sønden faare ret i hob, och haffde wi dem noget langt fra os paa en backe paa den venstre haand, Siden droge wi it lidet stycke i Suduest, fram om Bollem[1]), Lendzmandsgaarden liggendis paa den högre haand, och offuer en Bro kallis Bollembro, der nedenfaare stod en Saug som de nu bygde effther at den nu nylige vaar affbrent. Saa droge wi i Sönder j̶ frg til en gaard kallis Galliebierg paa den venstre haand ret fram om Husene, Saa droge wi therfra j frg i Suduest til Sanden och komm wi ther [ved] middagstid, der bytte wi heste, Och droge saa strax therfraa och hen ad Botne och Vaale. Och droge wi fraa Sanden först i Sönder om 3 gaarde kallis Reffuog og haffde de tho paa den högre Haand och den österste paa den venstre Haand, ret hos veyen, Saa droge wi derfra i Synder noget til Øster om 2 gaarde kallis Aarsnæss den ene paa den högre haand noget ifra veyen och den anden paa den venstre haand. Och droge wi der offuer en stor Bro kallis Aarsnæss bro, Saa doge wi i Synder noget til öster om ij gaarde kallis Veegaarde liggendis paa den högre Haand ret hos huer andre, Siden droge wi i Sönder om en gaard kallis Holm liggendis paa den högre Haand, paa en höu, Siden om en gaard kallis Skiersvig paa den högre haand och er j frg fra Sanden och did. Siden droge wi i Sönder 2 pilskud och offuer en Aa kallis Skieruigs Aa, ij gange, thi hun grener sig der och löber vdj Sandefiorden, som löber ind til Skieruigsengen och baatner der. Denne förstne Aa kommer vestenn aff Fielden.

Siden droge wi ij synder noget til öster it lidet stycke, saa komm wi til Angerskleffuen[2]), huilcken er j stor frg op fore, saare ond vey, der droge wi opfaare i Södoust, och maatte gaa der op, for klipper och Stenner skyld.

---

[1]) nu Bölum.

[2]) Heder ogsaa nu Angersklev, cfr. Angr, Sandesogns gamle Navn.

Siden, der wi slap Kleffuenn droge wi i Synder 2 eller 3 pilskud, Saa red Bispenn, Her Pouel och wj andre som waare met lidet aff veyen i öster til it forferdeligt flog[1]), som kaldis Rambergkast aff en gaard liggendis strax Synden faare Kaldis Ramberg, der ginge wi vd paa och saae ned faare, och waar der saare dybt ned, paa dette flog sette Bispen sig, och Her Pouel, och drack aff sin Flaske, vdj huilcken hand haffde it slags vin kaldis Vintint[2]), och gaff de andre met sig.

Siden droge wi derfra i Sönder 2 eller 3 pilskud fram om forne gaard Ramberg, liggendis paa den venstre haand i Baatnesogn, huor der vaar vaan altid at komme en Juttil (som de kallers) ind til Bonden om Jule Afftenn, for huilckenn Bonden och alt hans folck maatte römme Stuenn om Natten, som ther sigis.

Saa droge wi derfra i Sönder noget til Øster til en gaard kallis Goubaass liggendis j frg fra Kleffuen. Der holt her Jörgen7) paa Baatne och hans Capellan her Pouel Christophersenn7) met Hester oc Her Bent Christophersen8). Saa skifftet wi hester, och Bispenn gaff her Pouel paa Sanden forloff at drage hiem. Der effther droge wi derfra i Sönder och Södoust j frg til Baatne Kircke, Saa droge wi öster ad, norden for kirken och saa Sönder ad, östen for prestegaarden, der gaff Bispen Her Jörgen forloff, Saa droge wi Sudoust och i Sönder j frg til en gaard kallis Qvan ock Her Pouel fulde oss,. Der wi komm til Quan saae wi huorledis at mod vester derfra ij pilskud brand der en gaard aff heder Basteskie liggendis i Vaalesognn, Huor der bode en Encke, som haffde en voxen Sön huilcken lang tid haffuer verit i Kongens tienniste, och brand ther aff j Stue och . . aff . .[3]) och j Stegers.

---

[1]) Flog, en Fjeldvæg, som er saa brat, at Intet kan ligge eller fæste sig paa den (I. Aasens Lex.).

[2]) Vino tinto.

7) Hr. Jörgen Jakobssön forekommer 1575 som Præst i Botne; han döde för $\frac{8}{3}$ 1602, da hans Kapellan Poul Christofferssön (Paulus Christophorus Asloensis) succederede ham.

8) Hr. Bent Christofferssön var Kapellan i Vaale og succederede Hr. Rasmus Söffrenssön i Kaldet (se No. 9); hans Hustru hed Maren Laugesdatter.

[3]) Ordet er ulæseligt paa de tre Bogstaver nær.

Saa droge wi therfra j frg i Sønder och Sudoust til Vaale ved 4 slet om Afftenenn. Huor wi bleff om Natten Och her Pouel Christophersen fick forloff at drage hiem.

Huad ydermere er at forfare paa den vey imellum Baatne och Vaale er tilforn schreffuet. Och er imellum Lier och Sanden Kirke ij mijll, och fra Sanden och till Vaale Kircke ij mijll.

Constitutio aërea.

Samme dag den 19 Septemb. smucht klart vær, Suduest vind bleste stifft, Men i denne forgangen Nat en Norduest storm, indtil dagenn.

♃ Thenn 20 Septembris droge wi fra Vaale om Morgenen ved 9 slæt, Och fulde her Rasmus[9] och Her Bent[9] oss paa veyen ad Stocke, Och droge wi först i Synder och vndertiden i Sudoust, ind til wi komm til en Ødegaard som hör Her Rasmus til, der offuer droge wi i Suduest, Saa sönder til en gaard kallis Backe liggendis j frg fra prestegaarden. Men lidet förend wi kom til Ødegaardenn mötte os her Christiernn[10] paa Stocke. Saa gaff Bispenn her Rasmus forloff der wi kom til forne Backe. Vdj dette Backe haffuer hospitalit it ½ Pund.

Samme tid der wi kom til Backe vaar Lauritz plommgaard der, huilcken vaar nylige kommen fra Sandzsuer. Hand kom vd til oss och giorde oss Selshab paa Veyen. Til denne gaard Backe sende Bispen bud fram om nogle nötter, Saa kom Quinden vd met nogle, och j paat öll och skienckte Bispenn, Och red wi fram om gaarden i Sudoust liggendis paa den venstre haand. Siden droge wi therfra i Synder til her Rassmussis Ødegaard liggendis strax norden for Fossembro, en ½ mijll fra Vaale.

Saa droge wi til Fossembro och der offuer i Sudoust och haffde den nordre fossem gaard paa den venstre haand, och den Söndre paa den andre side Elffuen liggendis paa den högre Haand i Suduest.

Saa droge wi derfra i Synder noget til öster j frg til Veller[1]) til Lendsmandsgaarden ij Raffnesognn. Der skiffte wi skiusheste. Samme

---

9) Hr. Rasmus Söffrenssön var allerede 1564 Sognepræst i Vaale; hans Kapellan var den förnævnte Hr. Bent Christofferssön (se No. 8). Hans Hustru, der senerehen nævnes, hed Ellin.

10) Hr. Christiern Mikkelssön var Præst i Stokke allerede 1575.

¹) fd. Vellir, nu Valle.

thid antuorde en Bispenn der her Lauritzis 11) Breff paa Raffnæs, vdj huilckit hand sig vndskyldit at hand icke mötte Bispenn ther paa Veller. Det liudde och om Her Oluff Nielssen.

Samme tid gaff Bispenn her Bent forloff at drage hiem igienn.

Siden droge wi ther fra i Synder och Sudoust til Lindestadt gaardene liggendis paa den högre haand, der wi kom der omkring mötte wi Her Oluff Nielssönn som da kom fra Tonsberg, hand giorde os sellskab til Stocke. Saa rede wi til Fademgaardene, som ere 3. den ene paa venstre Haand och de ij paa högre, Saa droge wi ther fra i öster och i Sudoust offuer myrer 4 pilskud der kom wi til Raden[1]), der skildis Lauritz plomegaard fra oss och drog til Tonsberg och tog hen paa den venstre haand almenne veyen til Tonsberg. Saa droge wi i Suduest ad Raenn och komm strax til Aassgaardene liggendis paa den venstre haand, der ere suare stenröss, Och sigis ther, at de ville der haffue bygt Sembs Kircke, Men huad de bygde om dagen det bleff nedbrut om Natten. Der stod och ij store lange stene opreist som som stetten[2]) skulle haffue verit. Som wi haffde paa den venstre Haand.

Saa droge wi ther fra i Suduest til Vglembro, Och er en ℔ fring fra veyeskillet och til Broenn, Saa droge wi offuer Broen i Vester. Der effter droge wi atter langs ad Raen i Suduest om en gaard kallis Vglum[3]) paa den venstre haand liggendis iche langt fra Broen. Siden droge wi om itt vand, ther wi kom hen ved ℔ frg fra Broen, kallis Ackers vand liggendis paa den venstre haand. Och haffuer det sit Naffnn aff en gaard liggendis norden for vandet ved Enden. Det kommer aff en Myer ligger vesten for gaarden. Löber samme vand i Melsomuig en Ladstedt, i Sudsuduest[4]) och er j fring langt.

Der wi haffde dragit 3 frg fra Broen hen ad Raen som krögte meer och meer til vester, tog wi aff och droge i Synder, 4 eller 5 pil-

---

11) Hr. Laurids Lauridssön var Præst paa Ramnæs allerede 1575. Hr. Oluf Nielssön var hans Kapellan.

[1]) Raden, Raen kaldes en Strækning nær Skjö (Skede) Kirke.

[2]) jfr. Stett, f. en liden Trappe eller Forhöining til at stige op paa foran en (Iv. Aasens Lex.).

[3]) fd. Aulini, nu Auli. [4]) Snarere Sydost.

skud, igiennem skougen, Saa vdj Øster, it gaat Stycke, Saa atter i Synder til Stocke prestegaarden och er fra Raen ther wi droge vdaff j stor fring.

Jmellum Vaale och Stocke ere 3 mill. Och komm wi til Stocke imellum 3 och 4 effthermiddag, Da vaar der för oss ij aff Slotz Knectene, som vaar Hans Brand och Oluff Skaaning som droge fore och bestilte forenskab for Oluff Galde. De droge sidenn sin kaass, imod Aftenen.

Men wi bleffue paa Stocke om Natten der wi vaare komne til Stocke gaff Bispenn her Oluff Nielssen forloff at drage hiem igien til Ramnæs.

Constitutio aërea. Samme Dag den 20 Septemb. klart Solskienn vesten Vind, storm.

♀ Thenn 21 Septemb. der Bispenn haffde giort Maaltid drog hand fra Stocke och til Sande der Klocken vaar XI formiddag. Och fulde her Christiernn hannem. Der wi vaare komne j fring fra Stocke mötte her Hans Christophersen her Peder Væmundssens 12) Capellan oss, Saa droge wi fort hen til Sande igiennem en skoug och komm wi til Sande, inter 12 & 1 horam. Vor kaass vaar i Syduest och i Synder. Och er j mil imellum Stocke och Sande.

Samme tid der wi komm til Sande Kircke kom her Peder och mötte oss, och Hans Brand och Oluff Skaaning met hannem. Och Bispenn gick saa ind i Kirckenn met her Peder och besaae den. Siden gick

---

12) Hr. Peder Vemundssön, Præst i Sandeherred fra 1567-1626, föd ved Bergen; han er vel den Samme som „Petrus Wermundinus Bergensis", der i December 1563 blev immatrikuleret i Rostock (Norske Samlinger 1, 85). 30te Januar 1567 fik han kongeligt Brev paa at maatte faae Sandeherred, og Biskop Frants Berg fik Befaling til at examinere ham, og om han fandt ham dygtig, at ordinere ham; han havde godt Skudsmaal af Hans Albrittssön, Superintendent i Sjælland. (Norske Registr. 2, 401). 2den Juni 1573 fik han kongeligt Brev paa at maatte være fri for Skat og at maatte holde en Kapellan, „imedens han uden Riget studerer og sig udi boglige Kunster forfremmer" (Norske Registr. 3, 48), og 12te Juni 1591 fik han den kongelige Anpart af Tienden i Sandeherred. (Norske Tegnelser for 1591). Han havde den 10de November 1589 Besög af Kong Iakob den 6te af Skotland og fik paa dennes Forbön Rollag og Flesberg lagt til sit Provsti. (Gjessing Jubell. III, 99). Hans Hustru var Ragnhild Holk fra Tönsberg.

hand ned i her Peders gaard. Och bleff ther om Natten. Och de Hoffkarle met.

Samme Dag klart Solskienn Norduest vind storm vær. Constit: aërea.

♄ Then 22 Septembris ved Middags tid der Maaltid vaar giort, droge Bispen och hans Selshab fra Sande först i Nord 2 pilskud offuer en Bro, Saa therfra i Norduest om Lendtzmandsgaarden liggendis paa den högre Haand halffparten aff en ȷ̶ frg fra her Peders gaard, Saa atter i Norduest ind til wi komm paa Raen j fring fra Sande, Huor her Hans Christophersen kom effther oss paa veyen och giorde oss selshab til Fridziö. Vaar ochsaa met oss her Peder som er Capellan i Rollaug, huilcken i dag antuordet Bispen her Lauritzis 13) Breff paa Heidrem [1]) hos her Peder Væmundssön och vaar begierendis om Bispenn ville forhielpe hannem til det gield Rollaug, da suarit Bispen hannem at her Anders Capellan 14) i Byen haffuer beskied der paa, och loffuit Bispen at hand ville forhielpe hannem til it andet stedt naar leyligheden kunde sig der til begiffue, Och der wi komm noget langt vd paa Raen hen ved j fring drog her Peder till Heidrem. Saa droge wi alt fort hen ad Raen i Suduest ind til en gaard kallis Ringdall liggendis paa den höyre Haand, Saa hen ad Raen i Suduest til en gaard heder Raaböll ȷ̶ frg och paa högre Haand liggendis noget langt fra veyen. Saa therfra i Suduest ad Raen alt ind til Loffuenn j frg. Saa droge wi offuer Lowen i Vester, Siden igiennem Sundgaarden som kallis Farrit liggendis ret hos Elffuen. Saa therfra saa gaat som i vester it lidit stycke til en gaard heder Tostueid [2]) paa den höyre Haand, Siden igiennem en liden skoug i vest Suduest ind til wi komm i Peder Iffuersens 15) gierde. Saa krögte

---

13) Hr. Laurids Nielssön nævnes 1589 som Sognepræst i Hedrum og Laurvig.

[1]) I Randen er tilföiet: Litteræ Dn. Laurentij in Heidrem acceptæ.

14) Hr. Anders Lauridssön nævnes som Præst i Oslo 1590 og maa vel ifölge dette Sted være bleven Præst i Rollag. (Hr. Henrik Lauridssön var Præst der i 1585 og Hr. Petrus Laurentii Scanius i 1615; Hr. Anders maa altsaa stilles mellem disse to).

[2]) nu Thorstvedt.

15) Peder Iverssön til Fritzö m. M. var en Sön af den danske Adelsmand Iver Jenssön af Familien Jernskjæg eller ogsaa kaldet Baden, der var gift med den ældre Oluf Galdes Datter Karine. Han var Befalingsmand over Brunlaug Lehn med

wi Norduest och i Nord til Fridsiö en frg fraa Lowen, Men ij mijll fra Sande och til Fridziö. Och komm wi til Fridtziö hora 3 à meridiè. Strax som wi kom i gaarden kom Fru Helge Marsuin 16) och Fru Karin Knud Knudssens 17) som vaare foregangs Fruer och fick Bispen haand, Och Hans Dresselberg 18) kom och viste Bispenn det Kammer som ther vaar lauget til hannem. Saa gik Bispen ther op met hannem. Och Hans gick strax fra hannem. En liden Stund der effther kom Peder Iffuersen sielff ned paa Kammeret til Bispen och talede met hannem.

Siden kom Hans Dresselberg ned til Bispenn och bad hannem at hand ville gaa op paa Salenn och faa Mad. Saa gick Bispen, da vaar ther en hell hob folck baade herrefolck och andre, aff Skien och Tonsberg. Och strax Bispen haffde giort Maaltid gick hand neder i sit Kammer igienn. Och Peder Iffuersen fulde hannem ned.

Constitutio aërea. Samme Dag som vaar den 22 Septemb. Om Morgenenn skyvær, och begynte at regne smaat Regnn, Men noget vd paa dagen, bleff klart Solskien, Norduest vind.

Anno 1593

⊙ Thenn 23 Septembris Antuordet Michel Funthin Bispenn Borgmesters Oluff Glads 19) Breff om her Oluff Nielsenn at maatte bliffue Capellan i Oslo i her Anderssis[1]) sted.

Nummedal († 1616); g. m. Margaretha Breide fra Voergaard i Slesvig († 1617) og havde med hende Sönnen Iver Pederssön, hvis Daab her omtales; denne Iver döde, medens han laa og studerede i Rostock 23de August 1615. (Saml. til d. n. Folks Spr. etc. 1, 375).

16) Fru Helge Marsvin g. m. Axel Uggerup, se No. 23.

17) Fru Karin Prosdatter (en Datter af Pros Lauridssön, se No. 21) var gift med Knut Knutsen, en frisisk Adelsmand fra det Slesvigske, der en Stund var Lagmand i Skien, men blev afsat i 1603. (Saml. t. n. F. etc. 1, 376).

18) Hans Dresselberg, en dansk Mand, var gift med Tönne Galdes Datter Dorthe (eller Birgitte); forresten vides Intet om ham. (Saml. til n. F. etc. 1, 387).

19) Oluf Glad, Bispens Svigerfader, var Borgermester i Oslo allerede 1580.

[1]) Om Hr. Anders se No. 14.

Samme dag Kom M. Haluord 20) och hans höstru Anne Rasmusdaatter, her Peder Væmundssen, Erich Olssen, Jens Jacobssen och flere aff Tonsberg til Fridziö. Samme dag denn 23 Septembris ledde Bispenn Peder Iffuersens Frue, fru Margrete Brede i Kircke effther sin Barnefössell som skiede hiemme paa Fridziö i den store ny Saell. Ther effther Christnet hand Barnet, och döbte det dog icke. Thj det vaar hiemmedöbt, Fru Kirstine Proszis bar Barnet. Oluff Galle och Prosz Lauritzen 21) ledde Fru Margrete, Christopher Galle 22) och Axel Vggerup 23) ledde fru Kristine som bar Barnet, huilcket vaar kallet Jffuer, effther Peder Jffuersens fader, Der effther fulte alle fruerne och Jomfruerne som der vaare tilstede, ind paa Salen.

Siden ther effther begynte her Lauritz paa Heidrem Messen paa förstne Sael, Óch Bispenn predickit det Euangelium de Deo & Mammone.

Och bleff alle Herremendene sat til Bords paa den ene side ad Salen och neden for dem presterne, Saa alle de andre, Laugmanden aff Skien, och Tonsberg Borgmester och de andre. Jtem Michel Funtin 24),

---

20) Er vel Mag. Halvard Gunderssön, Lector i Oslo; han er föd i Norge og gik paa Oslo Skole c. 1560; studerede saa i Kbhavn og blev immatriculeret i Rostock som Student i December 1566 (Norske Saml. 1. 86). Han skal ogsaa have studeret i Wittemberg. Han fik Brev paa St. Martins Præbende 10/8 1573 og Exspectans paa Kanoni i Oslo og Læsemesterposten sammesteds 28/6 1575: Han er Forfatter til flere historiske og theologiske Skrifter, hvoriblandt „Aandelig Spörgsmaalsbog af den hellige Skrift" (Præstepinen) † 1608. Se forresten Worms Lex. 1, 378.

21) Pros Lauridssön Hörby, Lagmand i Oslo 1559, senerehen i Nordlandene og Finmarken, saa i Skien (1578), var gift med Kristine Iversdatter, Söster af Peder Iverssön. (Saml. t. n. F. etc. 1, 373).

22) Christoffer Tönnessön Galde til Vremb Gaard i Bohuus Lehn † 1632 ugift.

23) Axel Uggerup til Vognö † 1601 g. m. Helge Marsvin; han var en Sön af Henrik Uggerup til Allerup og Karen Iversdatter, Datter af Iver Ienssön (Jernskjæg) til Skjærnæs og Fru Karen Galde Olufsdatter; se No. 15. (Hofmans Efterr. 1, 63).

24) Mikkel Funtin, Borger i Oslo, fik af Borgermester og Raad i Statholder Povel Huitfeldts Tid og med hans Samtykke Tilladelse til at maatte holde en aaben Viinkjelder under den nye Raadstue sammesteds, som senest blev opbygget, paa det Vilkaar, at han paa sin egen Bekostning skulde lade opmure den Kjælder,

Erick Olssen, Jens Jacobssön. Paa den andre side sad alle fruer oc Jomfruerne paa forsettet och vende sig fram ad. Siden der predicken vaar vde gick fru Margrete op och offret, och saa Fru Kirstin Prossis.

Siden herremendene och saa ginge de hen och antuordet fra sig Faddergaffuerne, der effther Bispen och M. Haluord som och vaare faddere. Saa de aff Skien, Tonsberg, och de af Oslo. Saa fruerne. Der effther som alting vaar vde ginge de alle vd aff Salen, och paa sine Kammerssir, saa bleffue alle Bordene duget och lagt bröd der paa. Saa kaldet Kiögemesteren Hans Dresselberg allt Folckit op igien til Bords. Och sad der ved det ene langbord först Peder Jffuersen, Saa Pross Lauritzen Christopher Galde; der tuert offuer paa Faarsettet sad Oluff Galle och Axell Vggerup, Saa Oluff Gallis Sönn.

Siden sad Bispenn op i Bencken nest Christopher Galde, dernest M. Haluord, her Peder Væmundsön, Her Peder paa Tiödling 25), som konn effther de vare gangit til Bords, her Lauritz paa Heidrem, her Pouel paa Fleskberg 26), her Niels paa Nessit 27), her Peder som er Capellan i Rollaug 28), her Hanss Christopherssenn 29). Jtem her Matz Hanssen Lo 30) som sad paa forsettet nest Jon Christenssen. Jtem Jörgen Lau-

---

som tilforn har været Viinkjælder, og to Boder derover til Kammere for dem, der besögte Kjælderen; denne skulde han beholde i 10 Aar og siden give deraf til Oslo By 10 gl. Daler. Brevet er dateret St. Johannis Baptistæ Dag 1577. 6te Mai 1595 har Borgermester og Raad med Statholder Axel Gyldenstjernes Samtykke og efter Michel Funtins egen Begjæring bevilget Borgermester Erik Olufssön sammesteds og Raadmændene Mikkel Funtin og Niels Christenssön at holde Viinkjælder ibid. mod at holde Kjælderen og Kamrene, som M. Funtin har opbygget, vel vedlige og give 10 Daler i aarlig Afgift. De skulle holde god Viin under Eneprivilegiets Fortabelse. Kgl. Stadfæstelse herpaa af 27de Febr. 1596. (Norske Registr.) Mikkel Funtin nævnes ogsaa i et kgl. Brev af 27de October 1602 som Raadmand i Oslo. (Norske Tegn. for 1602).

25) Hr. Peder Christenssön nævnes som Præst i Tjödling allerede 1575.

26) Hr. Povel Jenssön nævnes ogsaa som Præst i Flesberg 1596.

27) Hr. Niels Jenssön fik Collatsbrev til Næssets Præstegjeld 17de Juli 1592.

28) Denne Hr. Peder er maaske den samme som Petrus Laurentii Scanius, der findes som Sognepræst i Rollag i 1615 og i 1623, se No. 14.

29) Hr. Hans Christopherssön var Hr. Peder Vemundssöns Kapellan; se No. 12.

30) Hr. Mads Hanssön Lo kan maaskee være en Sön af Hans Jakobssön Lo, der blev udnævnt til Lagmand i Skien 30te Septbr. 1567. (Norske Registr.)

ritzen, laugmandt i Tonsberg, Peder Jörgenssen i Skien31), Christen Jörgenssön, Byfogeden i Tönsberg, Michel Funtin, Erick Olssen och Jens Jacobssönn och Mange flere.

Siden sad Fruerne ved it andet Langbord, Som vaar först Fru Margrete Breide Peder Jffuersens fru Kirstin Jffuersdaatter Pross Lauritzens, Fru Daarethe Mouritzdaatter32) Oluff Gallis, Fru Margrete Pedersdaatter Anders Huidfelds33) fru Berte Galle Hans Dresselbergs34) Fru Elzeby Peder Brockinhussis35), Fru Marin Lycke Capiten Normands36) Fru Dorethe Jull37).

Jtem Jomfru Vlffuild Jffuersdaatter38), Jomfru Jngier Prosdaatter39), Jomfru Anne Hansdaatter Hans Pederssens daatter40), Jomfru Margrete Brockenhuss Jomfru Sophia Brockenhuss41), Jomfru Boël

---

31) Peder Jörgenssön var Raadmand i Skien.

32) Oluf Galdes Hustru hed Dorthe Mouritzdatter Ravensbjerg (dansk). (Saml. t. n. F. etc. 1, 390).

33) Anders Huitfeld til Thronstad i Hurum var gift med den norske Kansler Peder Hanssön Litles Datter Margaretha. (Saml. t. n. F. etc. 1, 394).

34) Om Fru Berthe (Birgitte) Galde se No. 18.

35) En Peder Brockenhuus havde Skjeberg i Forlehning † 1608. (Saml. t. n. F. etc. 1, 371).

36) Kaptein Thomas Normand var Befalingsmand over Rakkestad Lehn. (Saml. t. n. F. etc. 1, 430).

37) Er vel Dorthe Nielsdatter Juel, Enke efter Henrik Brockenhuus, der havde Bratsberg Lehn. (Saml. t. n. F. etc. 1, 370).

38) Ulfhild, Datter af Peder Iverssön, skrives til Mællö i Hedrum, † ugift 1614. (Saml. t. n. F. etc. 1, 376).

39) Ingjerd, Datter af den för omtalte (No. 21) Pros Lauridssön; hun blev gift med en jydsk Adelsmand Niels Söffrenssön Mund og havde Sönnen Pros Mund, Admiral, der faldt i Söslaget ved Femern 1644. (Saml. t. n. F. etc. 1, 377).

40) Anna, Datter af Hans Pederssön Litle til Semb, blev gift med Gunde Frederikssön Lange, Befalingsmand over Tönsberg Lehn; hans Farmoder var af samme Slægt som Peder Iverssöns Hustru (Breide). (Saml. t. n. F. etc. 1, 414 flg.)

41) Vare vel Dötre af Henrik Brockenhuus, se No. 37; Margaretha af hans Ægteskab med Elisabeth Pedersdatter Litle, og Sofie af Ægteskabet med Dorthe Juel; Sofie blev 1610 g. m. Iens Bjelke til Österraad † 1656. (Saml. t. n. F. etc. 1, 370).

Galde, Oluff Galdis daatter. Jomfru Karin Galde 42). disse sadde nu i Bencken. Jtem fremmerste paa Forsettet, Dragefruerne *), Fru Helge Marsuin Axell Wggerups oc Fru Karin Prossdaatter Knud Knudssens, Jtem Jomfru Marin Liustrup, Jomfru Karin Frijss Peder Frisis daatter som vaar fordum Laugmand i Skien och Jomfru Adeluss Liustrup 43). Siden nogle ret smaa Jomfruer. Och vdj Borgestuerne vaare den gemeine Mand, Bordene alt vdsett, Och de vaare alle lystige och glade.

Den store ny Sall, som folckit vaare til giest vdj, vaar meget stor, och panelet rund omkring baade vegger och Tag, och vaar megit statteligt giort och vdgraffuet. Och vaar altsammen farffuit met guel farffue och somesteds suart besprengd och met Oliefarffue, Saa at det glimmet deraff.

Consti-tutio. Samme dag den 23 Septembris smucht klart Solskienn Vesten vind, Och frost om Natten thil samme dag.

(Then 24 Septembris Om Morgenen tilig gick Bispenn hen vd och besaag Peder Jffuerssens Sauger som ere 5.

Samme tid kom til Bispen en Bonde aff Tonsberglenn ved naffn Peder Pouelssenn och talede met hannem om en Echteskabs Sag, och antuordit Bispen Breff och Segel om it par folck som hör huerandre til vdj 3 och 4 leed, och ere begierendis tilechte, Saa schreff Bispen her Rasmus Hiort 44) til, at dersom de hörde huer anden icke nermere til, daa maatte de bo sammen.

---

42) Boel Galde (Datter af Oluf Galde, se No. 2) var gift 1) med Henning Walstorp 2) med Anders Blome. — Karine döde ugift. (Saml. t. n. F. etc. 1, 391).

*) Dragefruerne ere de samme, som för (under 22de Septbr.) kaldes Foregangsfruer.

43) I Samlinger til det norske Folks Spr. og Hist. nævnes en Engelbret Lystrup g. m. Fru Adelus Teiste, disses Börn eller Börnebörn maa vel de to her nævnte være; sandsynligviis vare de ogsaa i Slægt med den her nævnte Karen Friis, da hendes Fader, Lagmand i Skeen Peder Friis var g. m. Kirsten Nielsdatter Lystrup. (Saml. t. n. F. etc. 1, 253).

44) Hr. Rasmus Hjort (Erasmus Cervinus) fik 4de Juli 1561 Brev paa at maatte beholde „til Hjælp at studere med og til anden Nödtörft — — den Trediependinge af hvis han udi Forlehning havde", hvilken han ligesom andre Præster hidtil havde givet til „Rigens Behov"; (Norske Registr. 2, 75); 24de Febr. 1562 fik han Livsbrev paa Provstiet i Tönsberg (Norske Registr. 2, 694), som Mester Frants

Samme dag der effther Kom Peder Jffuersenn ind paa Kammeret til Bispen och M. Haluord, och talede met Bispenn om en Bonde aff Sandesogn hed Thore Melost som vaar kommen i Barneskade huilcken vaar der met tilstede. Och fick hand den beskied, at hand skal giffue 3 daler til hospitalet at betale til Jull. Ock efftherdj at proffs breffuit vaar da icke skreffuit, skal hand sende det ind met det förste.

Samme Dag bleff der viet tre par Brudfolck aff Peder Jffuersens Tiennere, de ij fich piger, och den tredie en quinde, Och bleff de sammen giffne paa Salen hiem til Peder Jffuersens aff her Peder 45) her Lauritzis Capellan paa Heidrem. Och giorde Peder Jffuersen deres Bröllup, Och haffde hand alle de samme giester som der vaar igaar paa Salenn, vndertagendis her Peder Væmudsen (sic) som drog aff ij dag tilige.

Samme Dags Afften den 24 Septemb. der Bispen gick ned aff Salen fulde Peder Jffuersen hannem ind paa sit Kammer, Och bleff der inde en stund. Strax der effther kom der ind Fru Margrete Brede, met en liden ny Sölffkande forgylt baade vden och inden och skienckte Bispen den, huilcken Bispen for ingen deel ville haffue anammet, Men de vrgert saa fast, Saa hand maatte den anamme. Siden der effther en liden stund gick Peder Jffuersön och fru Margrete udt aff Kammeret och Bispen böd dem gode Natt.

Siden sad Bispenn, M. Haluord, Giese her Rasmus Hiortis och Anne M. Haluords och snackede met huer andre langt vd paa Afftenen.

Samme Dag som vaar den 24 Septemb. skienckte her Peder Her Lauritzis Capelan paa Heidrem Bispen j Spæge Lax.

Samme Dag formiddag klart Solskien efftermiddag vndertiden noget skyet, stille vær. Constitutio aërea.

♂ Then 25 Septembris Om Morgenen imellum 5 och 6 gick Bispenn fra Fridsiö noget hen paa Veyen Och M. Haluord fulde hannem,

---

Berg, hans Svigerfader oplod for ham; han var altsaa en Svoger af Mag. Iens Nielssön; hans Hustru kaldes Giese eller Gidse. † för 1/8de 1604 (da Mag. Vincentius Sigurdssön fik Provstiet).

*) nu Mellöst tæt ved Sandefjord.

45) Hr. Peder Nielssön nævnes 1589 som Kapellan hos Hr. Laurids Nielssön paa Hedrum.

Saa mötte Bispens Karl Petrus Georgij [1]) Bispenn met hester och Saler, Saa stege wi til hest, och Bispen böd M. Haluord god Nat, Saa gick M. Haluord tilbage til Fridsiö igienn. Och wi droge vor kaass henn til Sande til her Peder Væmundsön lige den samme vey som wi droge til Fridsiö, vdj Lördags. Ock komm wi til Sande der klocken vaar imellum 8 och 9 formiddag, Och er ij mijll imellum Fridsiö och Sande. Och töffuit wi paa Sande och fick Mad, Samme tid talede Her Peder met Bispenn om en Bonde ther i Sandesogn hed Oluff Rud som er komen i skade for sit Barn. Och loffuit her Peder vd paa Bondens vegne 3 daler eller j tönne höst Makril til de fattige vdj hospitalit at betale medt det förste. Och skal hand da haffue Proffsbreffuit medt sig, Thi det vaar icke nu schreffuit. Siden der Maaltid vaar giort skienchte her Peder Bispenn en firkantet hallensk [2]) Ost, Huilcken her Peder sagde at Peder Jffuerssen skienckt hannem.

Samme dag den 25de Septemb. der klocken vaar imellum it och 12 droge wi fra Sande, Och her Peder Væmundssen giorde os selshab paa veyen. Och droge wi först i Nord offuer Her Peders Ødegaard och haffde husen paa den venstre haand der wi slap Ødegaarden droge wi i Nord en gienvey offuer en liden skoug, Saa komme wi paa Raen en halffierding fra Sande. Saa droge wi Nordoust hen ad Raen alt indtil Skiede Kircke [3]), Annex til Stocke, som staar mit paa Raenn j mijl fraa Sande.

Der wi komm did vaar her Christernn paa Stocke der met hester, Saa gick Bispenn ind i Skiede Kircke met her Peder och Her Christiernn och besaae den, Och vaar der giort it ny pulpitum nedre ved dörren. Siden ginge de vd och stege til deris hester, Och Bispenn böd saa her Peder god Nat, Saa drog her Peder hiem Och wi droge hen atter ad Raen i Nordoust först 5 eller 6 pilskud. Saa kom wi til den vey som holt aff Raën til Stocke som wi droge hinn anden dag, huilcken wi droge nu forbj och fram ad Raen i Nordoust til Vglem Bro then

---

1) Den förnævnte fremmede Student Peder Jörgenssön.

2) maaskee hollandsk?

3) nu Skjö Kirke.

samme vey [wi] fore i sidstis. Der wi kom offuer Vglem bro och 4 eller 5 pilskud nord omkring hender, mötte her Peder Jörgenssen, som er Capellan paa Semb och vdj Tonsberg, Bispenn strax ved Aass gaardene och vaar hand gaaendis, Saa fulde hand oss fram til Aass gaarderne huor hand haffde bestillet hester, Der skiffte wi hester, och Bispen gaff her Peder forloff, fordj hand beklagit sig at hand skulle predicke i morgen i Tonsberg, Saa droge wi fra Aass gaardene then samme vey som wi droge i sidstis til Valler, Och mötte her Lauritz paa Ramnæs oss paa veyen strax vesten for Fademgaardene. Der wi kom till Valler Lendtzmands gaarden i Ramnessogn skiffte wi hester, der gaff Bispenn her Christiernn paa Stocke forloff at drage hiem, Men her Lauritz fulde oss til Vaale. Och droge wi fra Valler den samme vey tilbage wi droge i sidstis, til Vaale. Och vaar det Soleglad wi vaar paa Veller, Saa komm wi til Vaale om Afftenen der Klocken vaar siu.

Och der wi vaar paa Valler glemde Bispens Karl Peder Jörgenssön denn store Ost ther igien som her Peder skienchte Bispen. Och kom den icke ihu förend wi vaar j frg derfra, Saa sende Bispen forne Peder och her Bent Christopherssön, som mötte oss paa Valler, tilbage igien effther samme Ost. Och komm de til oss paa Vaale noget langt vd paa Afftenen.

Samme Dags Afften den 25 Septemb. der wi vaare komne til Vaale antuorde Matz Portz Bispenn it Knippe fra Christopher Jenssen*) som bleffue Matz antuordet i dag ved Skiede Kircke paa Raën aff Hans Pederssens tiennere huilcken mötte Bispenn och Hans Selskab i dag ved skiede Kircke och talede slet intet her om.

Samme Afften giorde Bispen Maaltid met her Rasmus Ellin och Her Lauritz paa Ramnæs udj Kammeret som Bispenn laag. Om der Maaltid vaar giort ginge de vd fra Bispen.

Samme Dag som vaar den 25 Septemb. vndertiden Solskienn och Stundom noget skyet, stille vær. Och i denne forgangen Nat hart frost, rim och ijss. Constitut: aërea.

☿ Then 26 Septemb. Om Morgenen förend Bispen drog fra Vaale skienckte hand Ellin her Rasmussis en g. Daler. Siden der effther der

*) Er vel den för omtalte Bispens Sön (No. 1).

klocken vaar ved 8 om Morgenen drog Bispenn fra Vaale Och fulde hannem her Bent Christopherssen, Och droge wi i Nord offuer her Rasmussis Ødegaard liggendis strax hos prestegaarden. Siden droge wi den samme vey som wi kom i sidstis, hen om Baatne prestegaard, och saa hen til Gubaass, Der vaar her Jörgen met skiusheste. Saa skiffte wi heste, Och Bispen gaff her Jörgen forloff at drage hiem, Men wi droge fort hen til Angerskleffuen och der offuer, och saa den vey wi droge i sidstis alt hen til Sanden, Men der wi komm i Sanden sogn til Skieruig, om huilcken gaard wi droge siste gang, mötte her Pouell paa Sanden oss. Siden droge wi til Sanden och komm wi did imellum XI och 12. Der töffuede Bispenn och giorde Maaltid met her Pouel, Kirstin och her Bent.

Siden droge wi fra Sandenn och fulde oss her Pouell och her Bent. Och droge wi den samme vey i Nordoust och i Nord som wi kom i sidstis, hen om Lendsmands gaarden Bollem och saa hen ad Skouge bygdenn, Och kiöpte Bispen samme tid paa veyen nogle Tænknapper och ij Tænskieder aff en fremmede Mand som ther sad paa veyen, Siden droge wi hen om kniffue gaardene och haffde dem paa högre haand, och droge saa j pilskud i Norduest aff Engen, Saa i Nord och Nordoust ned til Stranden strax nordenfor Kniffue, der böd Bispenn her Pouell gode Nat, Och wi stege saa til Baads och fulde oss her Bent, Saa droge wi fra Kniffue stranden en j̷ frg östermere ind som i sidstis, och droge saa lige i Nord ij̷ frg hen vdj Hexelffuenn der wi lagde vd sidstegang met Baaden der wi droge til Sanden. Samme tid der wi komm i Land vaar her Niels Capellanen i Lier tilstede met 4 hester, Saa gaff Bispenn her Bent Christopherssen forloff at drage hiem, Och hand drog strax tilbage igienn, Siden droge wi den samme vey til Lier som wi droge derfra i sidstis til Sanden. Der wi kom noget omkring Huseby Mikel Nielssens gaard kom Her Oluff i Lider ridendis, och mötte Bispenn, Saa droge wi til Lier och komm der om Afftenen imellum 6 och 7 i skumringen, der bleff Bispenn om Natten.

Samme Dag der wi skulle drage fra Sanden kom her Oluff Nielssenn*) did och ville haffue dragit met oss, men hand haffde ingen hest, huorfor hand bleff igien paa Sanden effther oss.

*) er vel Kapellanen paa Ramnæs, se No. 11.

Samme Dags Afften den 26 Septemb. giorde Bispen Maaltid met her Oluff her Niels och Marin her Oluffs nedre vdj Stuenn. Samme thid kom de vdj Snack om Jon Guloug som bode strax synden for her Nielssis gaard och döde ifior, Christopher Nielsens46) Broder, hand stod och saag paa, at for nogle Aar siden bleff ij hans Sönner paa Drammen i en Baad, der de skulle drage vd til nogle fremmede Skib. Och siden nogen stund der effther falt der en aff hans Sönner paa en Steen, och nogen tid der effter döde der aff. Jtem forne Jons gaard brand och aff paa en times rum, dog alligeuell bar hand dette saa tolmodelige.

Samme dag formiddag klart Solskienn ind til Middagen, efftermiddag noget skyet Norden vind stille vær. Constitutio aërea.

♃ Thenn 27 Septembris Sende Bispen Matz Pors Choralis i veyen faare ad Askesogn met Töyget. Och maatte her Oluff faa hannem 2 sine hester. Thi der vaar iche kommen skiusheste.

Sidenn der effther der Bispenn haffde faait en biskenn Mad, da kom ther hester och hans Landbo Euind Haffskoll kom och til Bispen paa veyen met ij hester, och Bispen lod hannem sette den ene hest ned, Thj hand haffde hester nock.

Der klocken vaar ved 9 formiddag drog Bispenn fra Lier och fulde hannem Christiern Klocker paa veyen j frg. Thj her Niels vaar bleffuen siug i denne Nat. Saa droge wi flux henn den samme vey som wi foer i sidstis indtil Skiusskipperen, Tostenn Höen, der wi komm did talede Bispenn til hannem om Baad, da gick hand strax hen och tog sin eigen Baad, Saa drog Bispen fram til Royestad, der hand kom did vaar Oluff icke hieme, Och icke heller Drengene, Saa wi bekom der ingen som kunde roe, Och Tosten kunde heller icke bekomme nogen saa snart. Thj hand viste intet aff tilforn Thj Bispens Zeddel vaar icke kommen till Aske. Saa fik hand dog en hed Knud Höen, der wi kom ned til Stranden, kom her Peder47) Capellanen paa Aske löbendis, och

46) Jon og Christoffer Nielssönner vare Sönner af Niels Svendssön til Gulloug i Lier, der var den förste Mand af Slægten Tordenstjerne. Christoffer Nielssön skrives til Solum i Skouge. (Saml. til n. F. etc. 1, 378).

47) Hr. Petrus Johannes Coldingensis nævnes i 1609 som Kapellan i Asker.

haffde heller huercken rordskarle heller andet, Saa tog Bispen sin Landbo Euind Halfskaal (sic) som vaar met oss, til forne Knud och stege til Baads ved Siuerdstad, der wi kom i Land i sidstis. Saa droge wi den samme vey som wi fore sidstis om Bryndöen liggendis paa den högre haand.

J Norduest fra Brynöen ỹ fring ligger hestsund, det löber ind i Slæben och ned ad Bergemsherrit*).

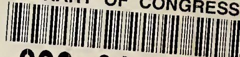
Saa rodde wi then samme Vey, wi droge i sidstis som vaar imellum Nessöen och Brynöyen, Siden om Ostsund, Østen for Ostsund ligger Grimsöen som wi haffde paa högre haand. Tuert offuer fra hende i Norduest ligger Selen en Bergskaare ved vandet, Naar Siöen gaar der offuer da er det tegn at mand kand kome igiennem Hundsund. Østen for Nessöen 2 eller 3 pilskud ligger Beröen paa den venstre haand ỹ frg lang. Saa alt hen indtil wi komme lige ved Snarösund, dett droge wi nu forbj hen i öster och droge saa imellum Snaröen liggendis paa högre haand och Rolffsöen en lang öe j frg lang der droge wi i Nordoust noget til Øster, Siden igiennem Hundsund som er suare smaldt, det skiller Snaröen och Rolffsöen, i Sudost, Siden droge wi atter i öster imellum Rolffsöen och Snaröen, Saa slap wi da Snaröen, och haffde end da Rolffsöen paa den venstre haand i langt stycke. huilcken Rolffsöe strecker sig ind imod Ladegaardsöen, Och haffde wi it skier liggendis strax östen för Snaröen paa den högre haand ad oss, kallis Gieden. Siden der wi slap Rolffsöen fick wi Fornebofiorden, som wi droge ind offuer, och saa til Byen den samme wey wi fore i sidstis, Och komm wi til Byenn der Klockenn vaar 4 om Afftenenn. Och der bleste en tæmmelige Nordenn vind imod oss, der wi vaar paa Fiordenn, dog kunde wi vell roe hannem op.

Samme Dag den 27de Septemb. förend wi droge fra Lier, skienchte Bispen Marin her Oluffs j Daler.

Consti- tut. aërea. Samme Dag smucht Klart Solskienn Nordenn vind.

---

*) fd. Bergheimsherad, nu Bærum.

LIBRARY OF CONGRESS
0 022 015 830 5